

STÁTNÍ ARCHIVNÍ KOMISE V LETECH 1951–1954

TATIANA ROHOVÁ

Úvod

Společenská, ekonomická i strukturální proměna společnosti, ke které došlo po osvobození Československa v roce 1945, se pochopitelně odrazila rovněž v československém archivnictví. To bylo poznamenáno kompetenčními spory již z doby meziválečné i nejednoduchým vývojem v období druhé světové války. Po odtržení pohraničních území v roce 1938 byla část archivů zařazena do říšské archivní správy, z archivů na území protektorátu bylo vyvezeno velké množství archiválií do několika říšských archivů. Řada dalších archiválií byla dislokována z obavy před zničením při náletech. Nejednoduchá byla i problematika personálního obsazení archivů. Nejzávažnějším a trvalým problémem československého archivnictví však byla absence jakéhokoli jednotícího prvku, ať již v rovině legislativní nebo v rovině exekutivní, kde stále citelněji chyběla platforma sjednocující různě postavené archivy, která by usměrňovala (alespoň po stránce odborné) jejich do značné míry nekoordinovanou činnost.

V roce 1947 se ministerstvo pro sjednocování zákonů a unifikaci správy ujalo dopracování návrhu archivního zákona z předmnichovské doby, který musel být přizpůsoben aktuálním poválečným poměrům. Celková koncepce archivního zákona byla dosti nevyvážená a věnovala se převážně otázkám vlastnictví archiválií, jejich uložení a kompetencím archivních orgánů. Některé z paragrafů zákona byly rozpracované do takových podrobností, které by měly řešit prováděcí předpisy a organizační a jednací řády. Ve vztahu k vlastnictví archiválií návrh archivního zákona nepřipouštěl jejich vyvlastnění státem, pouze zajišťoval jeho předkupní právo.

V otázce organizace archivnictví se počítalo s úpravou sféry veřejných archivů, mezi které patřily státní archivy, archivy územně samosprávných celků a také archivy církevní. Síť státních archivů byla navržena jako kombinace centralizovaného archivu a archivů rezortních. Ministerstvu vnitra měly podléhat Ústřední státní archiv s celostátní působností a pro zemi Českou a státní archivy v Brně a Bratislavě. Další státní archivy (v podstatě rezortní) měly působit v oboru ministerstev zahraničních věcí, zemědělství, národní obrany, pošt, dopravy a Kanceláře prezidenta republiky. Zvláštní postavení mělo být zachováno Archivu Univerzity Karlovy. Počítalo se také se zachováním dosavadních zemských archivů jako archivů zemské samosprávy,

o jejichž umístění měly rozhodovat Zemské národní výbory s doporučením nově zřízené Státní archivní rady a se souhlasem vlády.¹

Snaha ministerstva pro sjednocení zákonů o kompromis nemohla uspokojit ani jeden z rezortů nárokových si kompetence v oblasti archivnictví. Ministerstva školství i vnitra měla vlastní představy o řízení archivnictví a snažila se je prosazovat. Proto také přikročila ke zpracování vlastních návrhů a snažila se je prosazovat nejen odbornými, ale také politickými prostředky. Poté, co se ministerstvo pro sjednocení zákonů nedočkal v připomínkovém řízení písemné odpovědi, svolalo na 14. května 1948 poradu zástupců zainteresovaných stran. Ukázalo se, že nejucelenější představa o dalším postupu mělo ministerstvo školství. Hned na začátku jednání vznesl proti návrhu zákona námitky jeho zástupce Jaroslav Charvát, a to zejména proti dvoukolejnosti archivní organizaci (v podobě státních a zemských archivů) a proti umožnění soukromé péče o archivní materiál. Ministerstvo školství mělo připravený referentský návrh rámcového zákona, který počítal s jednotnou archivní péčí a s možností vyvlastnění archivních památek ze soukromého vlastnictví. Tento referentský návrh² měl být do čtyř měsíců rozpracován a odeslán k připomínkovému řízení.³

Zástupce Archivu ministerstva vnitra s návrhem ministerstva školství souhlasil, avšak s obavou, že uvedený návrh nebude dostatečně zohledňovat zájmy ministerstva vnitra. Konstatoval, že by bylo v zájmu obou ministerstev vypracovat společný text. Tuto myšlenku však ministerstvo školství odmítlo. Návrh zákona měl být předložen do konce roku 1948, přičemž v této fázi jednání se již ministerstvo pro sjednocování zákonů prakticky na jeho tvorbě nepodílelo.⁴

Dne 11. listopadu 1948 se na ministerstvu vnitra konala porada za přítomnosti zástupců ministerstva vnitra a školství a Archivu ministerstva vnitra. Cílem porady bylo projednání kompetencí, které měly být poté upraveny osnovou archivního zákona a projednání i některých zásad této osnovy. V rozpravě bylo konstatováno, že pro primární kompetenci ministerstva vnitra svědčí okolnost, že administrativní funkce archivů je nemenšího významu, než jejich funkce vědecká (archiválie nejsou objektem výhradně kulturního zájmu a vědeckého bádání, ale slouží také potřebám státní správy, jejíž orgány si vyžadují odborné posudky a návrhy na podkladě archivního materiálu). Proto je z tohoto hlediska účelné, aby organizace archivů byla svěřena ministerstvu, které v sobě soustřeďuje všeobecnou veřejnou správu.⁵

Zástupci ministerstva vnitra vyslovili přesvědčení, že jejich rezort má nejlepší předpoklady pro zavedení jednotné státní péče o archiválie, má vybudován největší

1 Viz Národní archiv (NA), fond Ministerstvo vnitra – nová registratura (MV-NR) I, inv. č. 1160, sign A 3133, kart. 574. Podrobněji viz Babička, Václav: Poválečné snahy o zřízení ústředního archivu. Do ustavení Státní archivní komise. Archivní časopis 44, 1994, s. 194–216.

2 Na návrhu se podílel i tehdejší ministr školství Zdeněk Nejedlý.

3 NA, MV-NR I, inv. č. 1160, sign A 3133 - 8/5, záznam porady, kart. 574.

4 Viz Babička, V.: Poválečné snahy, s. 199.

5 NA, fond Ministerstvo školství a kultury (MŠK), sign. 30, záznam o poradě konané dne 11. listopadu 1948 v ministerstvu vnitra o přípravě archivního zákona.

archív v republice, proto může nejlépe provádět dozor nad archivy a koordinaci archivní péče. Ministerstvo školství by mělo rozhodovat o plánování vědecké činnosti archivů. Snahou ministerstva vnitra bylo také zabránit spojování archivního zákona se zákonnou úpravou všeobecné ochrany památek.⁶

Již v prosinci 1948 bylo k dispozici první znění zákona o veřejných archívech. Bylo pojato tak, aby nepřipouštělo spory nebo pochybnosti o pravomoci ministerstva vnitra. Byla zdůrazněna správní a administrativní stránka archivní činnosti. Počítalo se s ústředními archivy při ministerstvu vnitra a slovenském Poverenictvu vnútra. Osnova zákona již respektovala připravované zrušení zemského zřízení a zavedení krajů, proto byly mezi veřejné archivy zahrnuty i krajské, okresní a místní archivy. Dosavadní archivy se měly zrušit – týkalo se to především zemských archivů. Poradním sborem ústředního archivu se měla stát Státní archivní rada. Ve vztahu k vlastnictví archiválií bylo velice důležité ustanovení, že archiválie v soukromém vlastnictví nelze zcizit, vyvážet do ciziny nebo svévolně zničit nebo zatajit.⁷ V lednu 1949 bylo předloženo upravené znění, které se od původního nijak výrazně neodlišovalo, spíše se jednalo o terminologické úpravy. V interních připomínkách zazněla důležitá poznámka týkající se právního postavení archivů: „*Oddělení II/4 ministerstva vnitra vzneslo dotaz, zda to budou ústavy samostatné, s právní subjektivitou, nebo nesamostatné, které budou ve vlastnictví státu nebo svazků lidové správy a budou spravovány národními výbory, případně ministerstvem vnitra*“.⁸

Počítalo se spíše s druhou variantou, neboť výše uvedené oddělení ministerstva vnitra si uvědomilo problémy, které by vznikly z přílišné koncentrace svěřených pravomocí ústřednímu archivu. Dozorčí činnost měla být prováděna prostřednictvím krajských a okresních archivů. Tato myšlenka byla akceptována a uplatnila se pak v celém dalším vývoji československého archivnictví.

Důležité připomínky se týkaly vztahů ústředního archivu k církevním archívům, řešení postavení archivů Kanceláře prezidenta republiky, Komunistické strany Československa, ministerstva zahraničních věcí a ministerstva národní obrany. Ústřední archiv měl vytvořit v rámci ministerstva vnitra zvláštní odbor, společně s knihovnou a oddělením pro matriční záležitosti.⁹

V roce 1949 ministerstva vnitra a školství řešila spor o další existenci zemských archivů. Po zrušení zemského zřízení v roce 1949 již rozhodnutí nebylo možné dál odsouvat. Ministerstvo vnitra zastávalo názor, že Archiv země České by měl archiválie delimitovat do budoucího ústředního archivu a do všech krajských archivů podle územní příslušnosti a Krajský archiv v Brně by měl spravovat fondy Moravského zemského archivu. Odmítalo názor, aby byly archivy rozdělené rokem

---

6 NA, MV-NR I, inv. č. 1930, sign. B 2515/4, kart. 2308.

7 NA, MV-NR II, inv. č. 5621, sign. A3133- 24/12-1948-1/3, kart. 9877.

8 Babička, V.: Poválečné snahy, s. 200.

9 Tamtéž, s. 200–201.

1918 na tzv. historické (v působnosti ministerstva školství), a novodobé správní (ve správě ministerstva vnitra). Akceptován byl i názor Archivu ministerstva vnitra, že Archiv země České by měl být přeměněn v krajský archiv nebo by měl mít statut edičního ústavu.¹⁰

Ministerstvo školství usilovalo o to, aby bývalé zemské archivy zůstaly v jeho rezortu. Dne 30. dubna 1949 pak Archiv země České a Moravský zemský archiv v Brně požádaly o převedení na stát, do působnosti ministerstva školství. Ministerstvo tuto žádost přivítalo. Své kladné stanovisko obhajovalo tím, že mu jde v první řadě o to, aby archivy mohly být využívány pro vědecké bádání a aby nebyl narušen systém vědeckých ústavů budovaný tímto ministerstvem a také, aby byla zajištěna ochrana archivních památek.¹¹

Do sporu o bývalé zemské archivy se vložila i Komise pro reorganizaci veřejné správy pod vedením náměstka předsedy vlády Zdeňka Fierlingera.¹² Stanoviska obou ministerstev byla zaslána této komisi k posouzení. Komise přenesla úpravu archivnictví na subkomisi složenou paritně ze zástupců ministerstva vnitra a ministerstva školství, která vypracovala dva elaboráty: ministerstvo školství pod názvem „*Otázky československého archivnictví*“ a ministerstvo vnitra „*Zpráva o archivnictví*“. Důležité jednání této odborné subkomise se uskutečnilo dne 28. června 1949, avšak bez žádoucího rozhodujícího výsledku. Situace začínala být vážná, protože stále nebylo jasné, co bude dál se zemskými archivy.

Likvidace zemských archivů mohla být provedena buď na základě legislativní úpravy v rámci zákona o archivnictví, nebo administrativním opatřením na podkladě zákona o krajském zřízení. Druhá varianta se jevila jako vhodnější, ale bylo nutné vyřešit otázku kompetencí. Dne 16. července 1949 se obrátil Moravský zemský archiv na ministerstvo vnitra se žádostí o obnovení opatření Zemského národního výboru, které pověřovalo tento archiv dozorem nad archivy a registraturami na Moravě a ve Slezsku a jeho povinnosti měl převzít krajský archiv. Archiv ministerstva vnitra chtěl řešit problém s Archivem země České zřízením komise, která by zemský archiv převedla do jeho správy. Ke zřízení komise však nedošlo, a tak archiv zůstal ve správě Krajské národního výboru Praha.¹³

Počátkem roku 1950 ministerstvo vnitra pokračovalo v přípravě osnovy o veřejných archivech. Zde se poprvé objevuje myšlenka na zřízení Ústřední archivní správy při ministerstvu vnitra, jejímž úkolem bude koordinace zájmů ministerstva vnitra a školství. Důležitou a zásadní věcí pro další vývoj archivnictví bylo ustanovení pojmu „jednotný státní archiv“ podle zásad provenience a decentralizace, později nazývány Jednotný archivní fond.¹⁴

10 NA, MV-NR II, inv. č. 5621, sign. 368-49-II/4, kart. 9878.

11 Tamtéž.

12 Také nazývána Fierlingerova komise.

13 Babička, V.: *Poválečné snahy*, s. 207.

14 Tamtéž, s. 210.

Ministerstvo školství zároveň avizovalo svůj záměr v roce 1950 dopracovat zákon o kulturních památkách, který se měl plně vztahovat i na archivnictví. Tím by se samostatné zákony o archivech, muzeích a galériích, které dříve ministerstvo školství připravovalo, stávaly bezpředmětnými.

Problémy kolem legislativní úpravy archivnictví se zaobírala i kulturní rada ÚV KSČ na svém zasedání 18. března 1950, kde zástupce ministerstva vnitra prohlásil, že za současného stavu by vydání archivního zákona bylo předčasné. Kulturní rada souhlasila s tímto návrhem a pověřila ministerstvo vnitra vypracováním návrhu na zřízení Státní archivní komise. Tento návrh byl zaslán ministru vnitra Noskovi, až téměř po půl roce dne 22. září 1950.¹⁵

Dne 18. května 1950 se Fierlingerova komise na základě předložených stanovisek zainteresovaných stran a předchozích jednání usnesla, aby archivnictví bylo upraveno podle těchto zásad:

1. Veškerý archivní materiál tvoří jednotný státní archivní fond, který je majetkem státu a je spravován podle jednotných zásad.
2. Archivní správu a péči řídí Státní archivní rada, její členy jmenuje na návrh příslušných ministrů vláda.
3. Bližší předpisy o provedení zákona a zejména o organizaci archivnictví vydá vláda nařízením.
4. Tento zákon provede ministr vnitra se zúčastněnými členy vlády. V důvodové zprávě pak bude vysvětlen obsah řídicí pravomoci archivní rady.¹⁶

Ukázalo se, že však problém kompetenčních sporů nebyl úplně vyřešen. Úřad předsednictva vlády přípravu archivního zákona pozastavil, odložil na pozdější dobu a vypustil ji z legislativního plánu. Ministerstvo vnitra mělo připravit návrh vládního usnesení o zřízení Státní archivní komise a správa archivů měla zůstat u dosavadních institucí.¹⁷

Vyhláška ministerstva vnitra č. 62/1951 Sb.

Na přechodnou dobu, než došlo k zákonné úpravě, bylo třeba zajistit, aby archivní materiál, zejména dokumentární materiál aktuálně politického významu, byl řádně zabezpečen a zpřístupněn pro bádání. K tomu účelu byla zřízena Státní archivní komise s uvedenou pravomocí, a to při ministerstvu vnitra. Na Slovensku měla vykonávat působnost této komise Slovenská archivní komise při Povereníctve vnútra.

Ministerstvo vnitra vypracovalo návrh vládního usnesení o Státní archivní komisi, který byl následně zaslán k vyjádření všem ministerstvům, ústředním úřadům, Ústřednímu národnímu výboru hlavního města Prahy i Československé archivní společnosti. Již předtím však byl projednán s Povereníctvom vnútra a upraven podle jeho připomí-

15 NA, MV-N, inv. č. 28, čj. 2351/50, kart. 84.

16 Šamberger, Zdeněk: Studie k dějinám československého archivnictví. Praha 2005, s. 122.

17 Tamtéž, s. 123.

nek. K tomuto návrhu byly podány v podstatě jen připomínky formálního rázu, které byly projednány za účasti zástupce úřadu vlády a ministerstva vnitra dne 21. prosince 1950¹⁸. Dne 23. prosince 1950 předložilo ministerstvo vnitra tento návrh vládě se žádostí, aby byl projednán na nejbližší schůzi vlády. Ke schválení návrhu došlo 9. ledna 1951. Ministerstvo vnitra uvedlo v platnost vládní usnesení o Státní archivní komisi vyhláškou ze dne 25. ledna 1951, která obsahovala celkem dvanáct bodů.

Státní archivní komise měla zajistit jednotnou organizaci archivnictví a plánovitě řídit archivní službu. V čele komise stál předseda, který řídil práci komise a jejích složek, včetně poradních orgánů. Státní archivní komise měla mít nejvýše 18 členů. Předsedu, místopředsedu, tajemníka a jeho náměstka a ostatní členy i potřebný počet náhradníků jmenovala a odvolávala vláda na návrh ministerstva vnitra, projednaný předtím s ministerstvem školství a dalšími zúčastněnými členy vlády. Členové Státní archivní komise byli jmenováni z řad odborných archivářů, zastoupeny byly také další obory státní správy a významné archivy. Jedna třetina členů Státní archivní komise včetně místopředsedy a náměstka tajemníka byla ze Slovenska. Tito lidé zároveň tvořili oblastní orgán Státní archivní komise na Slovensku. V čele Slovenské archivní komise zřízené při Povereníctve vnútra stál místopředseda Státní archivní komise. Slovenská archivní komise si měla ze svých členů zvolit náměstka předsedy.

Tajemník Slovenské archivní komise byl současně náměstkem tajemníka Státní archivní komise. Při výkonu své funkce tajemník státní archivní komise podléhal ministru vnitra a tajemník Slovenské archivní komise pověřenci vnitra. V pravomoci předsedy Státní archivní komise bylo povolávat k jednání podle potřeby zástupce úřadů, orgánů, podniků a jiných zařízení a také odborné poradce.

K povinnostem Státní archivní komise patřilo: plánovitě řídit archivní služby, určovat jejich základní úkoly a dbát o jejich řešení, rozvíjet a využívat archivní služby především k podpoře státních úkolů politické, hospodářské a kulturní výstavby, usnášet se na opatřeních k zabezpečení, zadržení, kontrole, přeskupování archivního a spisového materiálu, sjednotit evidenci archivního a spisového materiálu s ústřední evidencí, pečovat o vědecké zpracování, využití a publikování archivního materiálu, zejména pokud se jednalo o důležité dokumenty týkající se politického a společenského vývoje na území našeho státu, podávat návrhy opatření týkajících se archivnictví a vyjadřovat se k takovým návrhům, starat se o plánovitou výchovu archivních pracovníků a spolupůsobit při jejich zařazování do archivní služby.

Podle vyhlášky o Státní archivní komisi měla tato podle potřeby vytvořit subkomise: ediční, pro podnikové archivy, skartační a pro restaurování a archivní techniku. Podrobnosti o činnosti komise a jejích složek stanovil organizační a jednací řád, který vydal ministr vnitra a na Slovensku pověřenec vnitra. Opatření nutná pro plnění úkolů komise prováděl ministr vnitra, pokud se tato opatření týkala věcí

18 NA, fond Ministerstvo vnitra II – Státní archivní komise (MV II-SAK), sign. 055.8, návrh vládního usnesení o Státní archivní komisi, kart. 2.

náležících do působnosti jiných ústředních úřadů, prováděly je tyto úřady v součinnosti s ministerstvem. Na Slovensku opatření prováděl příslušný pověřenec.

Vznik Státní archivní komise

Organizační řád Státní archivní komise přesně upravil její vnitřní organizaci, působnost a rovněž pravomoci jednotlivých členů.

Státní archivní komise měla vykonávat svoji působnost v mezích platných předpisů v plenárním zasedání, v předsednictvu a svými složkami, tzv. subkomisemi. Ministerstvo vnitra mělo prostřednictvím zvláštního sekretariátu této komise provádět opatření nutná pro plnění jejich úkolů; v čele stál sekretář.

Předsednictvo Státní archivní komise bylo tříčlenné, kromě předsedy byli jeho členy místopředseda a tajemník. Nutná byla jejich vzájemná zastupitelnost. Předseda komise společně s tajemníkem podepisoval písemná vyjádření, která se opírala o usnesení plenárního zasedání nebo předsednictva a byla určena ústředním orgánům.

Podle organizačního řádu měla komise pravomoc vytvořit jednotlivé subkomise, jako svůj pomocný a poradní orgán. Předsedy těchto subkomisí měla jmenovat Státní archivní komise již na své ustanovující schůzi, stejně jako i další členy. Subkomise byly pětičlenné, včetně předsedy. K členům subkomisí patřili předseda Státní archivní komise a sekretář. Předsedající subkomise měl možnost povolávat podle potřeby odborné poradce z úřadů, podniků a jiných institucí – jejich hlas však byl jen poradní. Organizační řád podrobně řešil také kompetence plenárního zasedání, a vymezení záležitostí příslušejících předsednictvu¹⁹.

Jmenování členů Státní archivní komise měla podle vládního usnesení učinit vláda. Samotný jmenovací akt se po značných průtazích ohledně jednotlivých členů uskutečnil až 2. října 1951.

Ministerstvo vnitra ve svém přípisu ze dne 20. ledna 1951 požádalo Ústřední archiv ministerstva vnitra, aby navrhl členy do Státní archivní komise. Archiv však argumentoval tím, že tato pravomoc přísluší ministerstvu vnitra. Archiv v této věci mohl poskytnout pouze své stanovisko: „*Archiv ministerstva vnitra doporučuje, aby tato státní archivní komise byla strukturálně i personálně tak obsazena, aby byla dána záruka, že bude nadále pokračováno v prosazování marxleninské vědy v oboru archivní služby, jak to již započal resort ministerstva vnitra prostřednictvím svého archivního provádění. V zásadě jde o to, aby komise byla sestavena především z hlediska politických úkolů, které je nutno v archivnictví řešit.*“²⁰

Snahou ministerstva vnitra bylo, aby si ve Státní archivní komisi udržela dominantní postavení. Z tohoto důvodu archiv doporučoval, aby funkce předsedy a tajemníka byly obsazeny z řad zástupců rezortu ministerstva vnitra, mimo další dva členy.

19 NA, MV II-SAK, sign. 055.8, nástin organizačního řádu Státní archivní komise při ministerstvu vnitra, kart. 5.

20 Tamtéž, č. j. Zn. 0.23/ Arch -26/1-51/443, vyjádření Ústředního archivu ministerstva vnitra ze dne 30. ledna 1951 ke jmenování členů Státní archivní komise.

Ostatní v úvahu přicházející rezorty by vyslaly po jednom zástupci a ministerstvo školství zástupce dva. Ze strany ministerstva vnitra byl navržen na funkci předsedy náměstek ministra vnitra Jindřich (Gríša) Spurný, jako tajemníka doporučoval archiv Zdeňka Šambergera, jako členy komise Zdeňka Fialu a Václava Letošníka. Na posty náhradníků poté padl návrh nominovat Ladislava Skřivánka a Václava Lukáše.

Ve věci účasti jednotlivých rezortů bylo doporučeno toto rozčlenění: ministerstvo vnitra (2 zástupci), ministerstvo školství věd a umění (2 zástupci), kancelář prezidenta republiky, ministerstvo zahraničí, ministerstvo národní obrany, ministerstvo národní bezpečnosti, ministerstvo financí, ministerstvo průmyslu, ministerstvo zemědělství a ministerstvo spravedlnosti (vždy 1 zástupce).

Ve věci slovenských zástupců bylo doporučeno přímo jednat s Poverenictvom vnútra v Bratislavě.²¹ Návrh Ústředního archivu Ministerstva vnitra týkající se počtu členů, kteří měli zastupovat rezort vnitra, nebyl přijat a po vzájemné dohodě mezi ministerstvy vnitra a školství se ministerstvo školství vzdalo ve prospěch vnitra jednoho místa.

Na své 158. schůzi dne 2. října 1951 vláda schválila návrh usnesení o jmenování členů a jmenovala jednotlivé členy:

- Předseda: Jindřich (Gríša) Spurný, náměstek ministra vnitra,
- Místopředseda: Miloš Gosiorovský, zaměstnanec Ústavu Slovenského národního povstání v Bratislavě
- Tajemník: Zdeněk Šamberger, zaměstnanec ministerstva vnitra,
- Náměstek tajemníka: Jozef Beláčik, vedoucí Archivu poverenictva vnútra, Slovensko,
- Členové: Jan Pachta, Kancelář prezidenta republiky, František Graus, ministerstvo školství, věd a umění, Jiří Pešek, ministerstvo zahraničních věcí, Karel Stanka, ministerstvo zemědělství, Zdeněk Fiala, ministerstvo vnitra, Viktor Tomský, ministerstvo národní obrany, Karel Fremund, ministerstvo národní bezpečnosti, František Kovařík, ministerstvo spravedlnosti, Bedřich Genzer, ministerstvo financí, Bohuslav Škrlandt, ministerstvo těžkého strojírenství, Julius Barták, Poverenictvo pôdohospodárstva, Slovensko, Jozef Gindl, vedoucí báňského archivu, Slovensko, Alžbeta Güntherová-Mayerová, Poverenictvo školstva, ved a umenia, Slovensko, Augustín Baník, Matica slovenská, Slovensko.
- Náhradníci: Zdeněk Šel, Kancelář prezidenta republiky, Josef Macek, ministerstvo školství, věd a umění, František Opršál, ministerstvo zahraničí, Ladislav Skřivánek, ministerstvo vnitra, Stanislav Zámečník, ministerstvo národní bezpečnosti, Karel Dráb, ministerstvo spravedlnosti, Zdeněk Smetana, ministerstvo financí, Jaroslav Dejmeke, ministerstvo těžkého strojírenství, Jan Durdík, ministerstvo národní obrany.²²

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž, č. j. Zn. 041.4-24/9-51, jmenování členů Státní archivní komise.

Sekretariátem ministerstva vnitra bylo Státní archivní komisi doporučeno scházet se čtvrtletně na plenárních zasedáních a podle potřeby v užším kruhu předsednictva. Předsednictvo mělo podávat jednou ročně vládě zprávu o výsledcích své práce.

Činnost Státní archivní komise

Státní archivní komise se ke svému prvnímu zasedání sešla 26. října 1951 v Praze. Zasedání řídil předseda Státní archivní komise Jindřich Spurný. Úvodem zasedání zdůvodnil utvoření komise, jejímž hlavním úkolem byla koordinace archivní činnosti. Zasedání se usneslo na devíti bodech, podle kterých se měla řídit další činnost komise:

1. Učinit všechna potřebná opatření, aby se archivní služba řídila zásadami marx-leninské vědy a aby archivní pracovníci pochopili úkoly archivu v době budování socialismu.
2. Organizačně i věcně uspořádat archivní službu podle jednotných zásad a hledisek (provenience a decentralizace), odstranit všechny pozůstatky z doby minulé v uložení a úschově fondů.
3. Koordinovat různé rezortní zájmy a sladit je vytvořením jednotných a všeobecně platných zásad archivní správy a péče.
4. Pečovat o to, aby archivy sloužily politickým, hospodářským a výzkumným potřebám.
5. Věnovat zvýšenou péči budování archivnictví na Slovensku.
6. Vybudovat fungující síť krajských archivů a národních výborů.
7. V dohodě s příslušnými ministerstvy řádně zajistit průmyslové archivy a archivy národních podniků.
8. Pořídit celkový soupis a později provést katalogizaci všech archivních archivů.
9. Učinit archivy schopnými poskytovat služby nejen pro potřeby úřadů, ale i pro historickou vědu.

O stavu archivnictví v Československu promluvil na zasedání Zdeněk Šamberger. Konstatoval, že výkon archivní služby byl roztržtěn mezi ministerstvo vnitra, školství, zemědělství a národní obrany. Péče o archiválie, pokud nespádala do přímé kompetence jmenovaných rezortů, byla nahodilá a někdy také bohužel žádná. Ve svém referátu upozornil na to, že teorie rozdělení archivů na historické a nové není možná. Poukázal na poměry v zemědělských archivech, a také zdůraznil, že je nutné přistoupit k odluce archivů od muzeí. Zdůraznil, že musí být věnována dostatečná pozornost podnikovým archivům.

Jedním z negativních počínů Státní archivní komise byl návrh Jana Pachty na zrušení Československé archivní společnosti, podle názoru: „...Čsl. archivní společnost, která má úzce stavovský charakter a podle jejíchž stanov jsou archivní záležitosti omezovány na úzký okruh vysokoškolsky vzdělaných archivářů. Ačkoliv archivní společnost si klade za hlavní úkol starat se o rozvoj archivů, nutno konstatovat, že za své 20leté trvání nepřišla nikterak podstatně k řešení naléhavých

úkolů.²³ Činnost archivní společnosti se totiž neslučovala s ideologickými představami jednotlivých členů Státní archivní komise.

Zástupce Slovenské archivní komise Jozef Belačík nastínil ve svém projevu bezprostřední úkoly, které v nejbližší době stály před archivní službou na Slovensku.

V průběhu jednání se komise zabývala zejména zemědělskými archivy, dosavadním začleněním některých archivů do muzeí a otázkou bývalého archivu pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce.

Členové Státní archivní komise se na zahajovacím zasedání usnesli na následujícím: Schválen byl návrh na zrušení Československé archivní společnosti podle zákona, který nově upravoval spolkovou činnost. V této souvislosti bylo rozhodnuto o změně vydavatele Archivního časopisu, kterým měl být Ústřední archiv ministerstva vnitra. Co se týkalo konkrétních úkolů pro slovenské archivnictví, bylo doporučeno slovenským archivářům, aby byly projednány na nejbližším zasedání Slovenské archivní komise v Bratislavě a na příští schůzi Státní archivní komisi předloženy již návrhy řešení. Státní archivní komise měla v co nejbližší době kontaktovat ministerstvo zemědělství a ministerstvo pro lesní a dřevařský průmysl za účelem vyřešení otázky zemědělských archivů.

Státní archivní komise učinila opatření, aby se bez jejího vědomí na celém území ČSR nesměly provádět změny v umístění archivů. Do konce roku 1951 měl být proveden hrubý soupis všech archivních fondů s přihlédnutím k speciálním zájmům některých rezortů (ministerstva národní obrany, ministerstva národní bezpečnosti, Kanceláře prezidenta republiky a ministerstva zahraničních věcí). Z. Fiala byl pověřen vypracováním návrhu metodiky pro jednotnou katalogizaci do doby, než bude ustanovena ediční subkomise. Do příštího zasedání komise měli členové J. Barták, V. Tomský a Z. Fiala vypracovat návrh na jednotný výpůjční archivní řád. K zajištění jednotného postupu a spolehlivé evidence při zabezpečování, přemísťování a skartování archivního a spisového materiálu podnikových archivů se usnesla komise požádat všechna hospodářská ministerstva, v jejichž působnosti byly spisovny a archivy, aby určila po jednom zaměstnanci, který měl zprostředkovávat jejich vzájemná jednání. Analogický to platilo i pro Slovensko.

Krajským pobočkám zemědělského archivu byla doporučena vzájemná spolupráce s krajskými archivy k dosažení domluvy při ukládání archivního materiálu. Patrimoniální registry měly být uloženy podle zásad provenience v rámci krajů. Krajské archivy měly provádět průzkum svého archivního materiálu především pro potřeby příslušných plánovacích referátů KNV.²⁴

Druhé zasedání Státní archivní komise se konalo 8. ledna 1952. Na jeho pořadu byla zejména otázka vytvoření Slovenského ústředního archivu a ustanovení subkomise pro podnikové a průmyslové archivy a subkomise ediční.

23 NA, MV II-SAK, sign. 055.8 SAK, zpráva se zasedání SAK ze dne 26. října 1951, kart. 5.

24 Tamtéž.

Návrh na vytvoření ústředního archivu na Slovensku vycházel ze skutečnosti, že na rozdíl od českých zemí, kde zastával funkci ústředního archivu Ústřední archiv ministerstva vnitra, nemělo Slovensko žádný archiv ústřední povahy. Zčásti zastávaly funkci centrálního archivu Archiv povereníctva vnútra v Bratislavě a Pôdohospodársky archiv pri Povereníctve pôdohospodárstva, který však zajišťoval pouze oblast tzv. zemědělských a lesnických archivů. Výše uvedený požadavek vyšel od zástupců Slovenské archivní komise, na základě usnesení Sboru povereníkov. Státní archivní komise tento návrh schválila a doporučila Sboru povereníkov ho přijmout a učinit potřebné kroky k tomu, aby v čele archivní služby na Slovensku byl normativně pevně zakotvený orgán, jenž by se stal iniciátorem dalšího budování archivní služby na Slovensku. Státní archivní komise pro plnění úkolů vyplývajících z vládního usnesení č. 62/1951 Sb. zřídila jako své poradní orgány: subkomisi pro podnikové a průmyslové archivy a subkomisi ediční.

Závěrem byla podána zpráva o výsledku restitučních jednání se sousedními státy o vrácení za okupace zavlčeného archivního a spisového materiálu. Bylo konstatováno, že restituční jednání i práce s tím spojené úspěšně pokračovaly a většina zavlčeného materiálu již byla vrácena zpět do Československé republiky. Pokud se jednalo o vědecký styk archivů s cizinou, bylo zjištěno, že některé archivy nedodržovaly vládní nařízení z 10. dubna 1951,²⁵ a proto bylo závazně doporučeno, aby všechny archivy a archivní orgány uvedené nařízení dodržovaly a spolupracovaly s příslušným oddělením Ministerstva zahraničních věcí.

Dne 7. dubna 1952 se Státní archivní komise sešla na svém třetím zasedání. Předmětem jejího jednání bylo zajištění archivní služby na Ostravsku. Podnětem k tomuto tématu byla žádost krajských orgánů na zabezpečení dokumentace průmyslové výstavby a nových sídlišť na Ostravsku. Archivní péče o Ostravský kraj byla zabezpečena pouze Krajským archivem v Opavě, proto bylo navrženo vybudovat tam síť archivů jednotných národních výborů, okresních národních výborů a v příslušných podnicích.

Dále byla Státní archivní komise podrobně informována o stavu a budování jednotlivých krajských archivů. Největším problémem se ukázalo zajištění vhodného místa pro ukládání archiválií a dostatečného počtu kvalifikovaných archivářů (počátkem roku 1952 jich bylo celkem 26).

V roce 1950 byly vládním usnesením zlikvidovány kláštery a došlo k dohodě se Státním úřadem pro věci církevní, podle které mělo ministerstvo vnitra zajišťovat archivní a spisový materiál. Akce měla být provedena tak, aby archiválie ze všech archivy klášterů se sídlem v Praze byly soustředěny v Ústředním archivu Ministerstva vnitra a z moravských klášterů v Krajském archivu v Brně. Výjimku tvořily kláštery v Teplé, v Želivě a v Broumově, kde archivní materiál zůstal z důvodu nedostatku kapacity příslušného archivu. Archivy byly v dezolátním stavu,

---

²⁵ Vládní nařízení č. 32/1951 Sb., o zřízení Správy služeb diplomatického sboru.

protože jejich správci se o ně nestarali. K uspořádání a jejich zpřístupnění došlo v průběhu dvou let. Situace s klášterními archivy se sídlem v jednotlivých krajích byla poněkud horší – měly i nadále zůstat v příslušném kraji a většinou byly ke studiu nepřístupné.

Komisi byly předneseny zprávy o činnosti Slovenské archivní komise, ediční subkomise a také byl projednán návrh o ustavení subkomise pro archivní techniku a konzervaci. Komise vzala na vědomí zprávu o činnosti podnikové subkomise a schválila směrnice pro podnikové archivy. V diskusi byl projednán poměr Československé akademie věd k archivům, přičemž komise se usnesla, že vědecká a ediční funkce bývalých zemských archivů bude přiřčena k příslušnému institutu akademie věd. Vlastní archivní fondy budou odevzdány do kompetence Státní archivní komise, která učiní další opatření k organizačnímu začlenění. Pokud se jednalo o průmyslový archiv (bývalý Archiv pro dějiny průmyslu), mělo se přihlídnout k dřívějšímu usnesení komise a na rozhodnutí Komise pro plánování pracovních sil ve veřejné správě. Archivní materiál Archivu Národního muzea měl být po dohodě s ministerstvem školství účelně decentralizován a zbytek přiřčen k ústředním fondům. Akademie věd měla jmenovat dva své zástupce do Státní archivní komise.²⁶

Na 4. zasedání Státní archivní komise 1. července 1952 bylo konstatováno, že podle usnesení Sboru povereníkov byl zřízen Slovenský ústřední archiv. Jeho úkolem pro nejbližší období mělo být zabezpečení řádné organizace archivní služby na Slovensku a evidence a zpracování archivního materiálu celonárodního významu. Komise také vzala na vědomí, že v mnohých krajích bylo započato s budováním okresní archivní péče. K ujasnění úkolů této péče bylo připomenuto, že počátečním úkolem bude zajištění archivní inspekce archivů a spisoven na území příslušného okresu. Okresní archiváři se měli stát spojkou krajských archivářů pro zajištění archivního materiálu v okresech a jednotlivých městech. Pokud však šlo o budování vlastních okresních archivů, bylo možné k nim přistupovat až podle místních zkušeností a možností. Měla být zajištěna koordinace mezi archivy a mezi jednotlivými archivními složkami. Ústřednímu archivu Ministerstva vnitra bylo uloženo vytvořit pracovní skupinu pro styk s jednotlivými krajskými archivy prostřednictvím porad. Ty se měly konat pravidelně a řešit problémy vyplývající z činnosti krajských archivů. Obdobné porady se měly konat i na úrovni okresů. V dalším bodě schůze bylo jednáno o dosavadních formách práce v zemědělských archivech a jejich významu pro lesní hospodářství. V zájmu dalšího rozvoje těchto archivů bylo usneseno:

1. Ústřední zemědělsko-lesnický archiv při ministerstvu zemědělství v Praze bude podléhat dohledu Státní archivní komise a jejích orgánů. Dosavadní název Státní archiv zemědělský se změní na Ústřední zemědělsko-lesnický archiv.

²⁶ NA, MV II-SAK, sign. 055.8 SAK, zpráva ze zasedání Státní archivní komise ze dne 7. dubna 1952, kart. 5.

2. Zemědělsko-lesnické archivy v krajích budou přiřčené k organizačním složkám ministerstva lesů a dřevařského průmyslu, které budou přijímat pokyny pro svou práci od ministerstva zemědělství, ale zároveň budou podléhat také dohledu krajských archivů. Z názvu bude vypuštěno „oblastní“ dále se bude užívat název zemědělsko-lesnický archiv.

V zájmu zjednodušení a úspory místa k ukládání archivního materiálu se bude podle potřeby archivní materiál těchto archivů ukládat jako depozitum v příslušných archivech národních výborů a naopak.

Na tomto zasedání byl také přednesen návrh na zřízení skartační subkomise, a to z důvodu přípravy návrhu skartačních zásad. Bylo totiž zjištěno, že bez jakýchkoliv zásad dochází k vyřazování spisových celků z registratur ze spisoven.²⁷

Dne 7. října 1952 se komise sešla na svém pátém zasedání. K diskusi byla předložena zpráva o činnosti Státní archivní komise za předcházející období, která měla být následně předložena vládě. Předložený návrh osnovy o provádění skartace byl v zásadě přijat. Bylo však doporučeno tento návrh ještě rozeslat k připomínkám příslušným ministerstvům. Státní archivní komisi byla předložena zpráva o stavu archivů na Slovensku. Na jejím základě bylo Slovenské archivní komisi doporučeno, aby věnovala pozornost zejména řádnému vybudování archivů v krajích, a to konkrétně v kraji Banskobystrickém, Prešovském a Žilinském. Počet archivních zaměstnanců se ve slovenských archivech zvýšil na 115, oproti roku 1951, kdy jich bylo pouhých 20. Státní archivní komise schválila plán práce na rok 1953, kdy její činnost měla směřovat k prohlubování soupisu archivních fondů, ediční přípravě soupisu fondů a jeho vydání tiskem. Na základě usnesení ze zasedání komise ze dne 1. července 1952 byla zřízena skartační subkomise a jmenování její členové. Zároveň byly vzaty na vědomí i zprávy o činnosti jednotlivých subkomisí.²⁸

Vláda na svém zasedání dne 6. ledna 1953 vyslechla zprávu o dosavadní činnosti Státní archivní komise a o dalších úkolech našeho archivnictví, kterou přednesl ministr vnitra Václav Nosek. Vláda zprávu schválila a uložila ministrům paliv, energetiky, hutního průmyslu a rudných dolů, těžkého strojírenství, všeobecného strojírenství, lehkého průmyslu, financí a informací a osvěty, aby učinili opatření k řádnému vybudování archivů podle návrhů Státní archivní komise. Komisi se po roce činnosti (od 2. října 1951 do 30. prosince 1952) podařilo splnit řadu úkolů, jak je uvedeno ve zprávě předložené vládě.

V průběhu roku 1951 se podařilo uspořádat archivní kurzy pro zaměstnance Ústředního archivu ministerstva vnitra, dále na Slovensku v Košicích a Bratislavě a rovněž několik školení pro pracovníky krajských archivů. K zajištění řádné evidence archivního materiálu byly vydány pokyny, podle kterých měl být do konce roku 1952 získán přehled o množství archivních fondů a jejich umístění.

²⁷ Tamtéž, zpráva ze zasedání Státní archivní komise ze dne 1. července 1952.

²⁸ Tamtéž, zpráva ze zasedání Státní archivní komise ze dne 7. října 1952.

Vzhledem k tomu, že na Slovensku neexistoval žádný ústřední archiv, byl z archivu Povereníctva vnútra zřízen usnesením Sboru povereníkov Slovenský ústřední archiv. Pro zajištění archivního materiálu o dělnickém hnutí a KSČ na Ostravsku a dokumentů průmyslového a plánovacího významu byl vybudován archiv JNV v Ostravě. Byly stanoveny úkoly krajských archivů a vymezeny jejich kompetence. V dohodě se Státním úřadem pro věci církevní byl zajištěn archivní materiál olomouckého arcibiskupství uloženého v Kroměříži. Též ze souhlasem SÚC byl jmenován archivář pro církevní archivy v Praze.

Státní archivní komisí byl schválen návrh jednotných skartačních pravidel. Ve větších a významnějších archivech bylo zavedeno roční a čtvrtletní plánování archivních úkolů. Zároveň byly vydány směrnice pro podnikové archivy a byli jmenováni archivní referenti hospodářských a průmyslových rezortů, jejichž úkolem bylo koordinovat činnost v jednotlivých podnicích, které danému ministerstvu podléhaly.

K plnění dílčích úkolů Státní archivní komise byly zřízeny jednotlivé subkomise: ediční, pro podnikové archivy, pro konzervaci a techniku a skartační.

Řada archivů se v té době potýkala s problémy nedostatečného odborného uspořádání archivních fondů a jejich evidence, nevhodného umístění, poddimenzovaného materiálního vybavení a také s nedostatkem finančních prostředků. Více peněz bylo věnováno na archeologický výzkum, než na zajištění a uchovávání písemných dokumentů v archivech. Zároveň byla pocítována potřeba většího počtu archivních pracovníků a zvýšení jejich odborné kvalifikace. Vážným problémem byla také skutečnost, že nedostatek potřebného prostoru se často řešil na úkor vystěhování archivních fondů, které byly již uspořádány a přestěhováním se znovu staly prakticky nepřístupnými.

Při archivních prohlídkách bylo zjištěno, že nejvíc pozornosti se musí věnovat registraturám rezortů ministerstev financí a stavebního průmyslu.

Při skartacích se řešil problém uložení obrazového, fotografického a filmového materiálu, protože neexistoval žádný centrální archiv, který by tento speciální archivní materiál dostatečně zabezpečil. Podle sovětského vzoru, kde takto specializovaný archiv existoval, se uvažovalo o jeho zřízení i v Československu. Jeho zřízení však nedošlo.

Archivní materiál, který byl zavlčen v době druhé světové války mimo území Československa, byl až nepatrné výjimky vrácen zpět. Zbývalo ještě skončit jednání s Polskem, Německou demokratickou republikou a Maďarskem. Během restitučních jednání byla jako nedostatek pocítována absence řádné a jednotné evidence archivního materiálu uloženého v cizině a majícího vztah k území Československa (tzv. bohemik a slovacik).

V personálním složení Státní archivní komise došlo ke změně místopředsedy, kdy místo Miloše Gosiorovského²⁹ byl do této funkce jmenován ředitel Ústavu Slovenského národního povstání v Bratislavě Miroslav Kropilák.

29 Miloš Gosiorovský se vzdal funkce místopředsedy SAK, protože byl jmenován vedoucím tajemníkem KSS.

Prioritou pro další období činnosti Státní archivní komise se stala zvýšená péče o nejslabší článek naší archivní organizace, a to o podnikové archivy. V dohodě s ostatními příslušnými ministerstvy bylo nezbytné u největších podniků vybudovat podnikové archivy. Dále bylo jednotlivým archivům doporučeno, aby po dokončení soupisu archivních fondů přistoupily k dalšímu podrobnějšímu zpracování ve formě stručných, ale jinak vyčerpávajících přehledů fondů. Týkalo se to zejména těch fondů, které měly význam z hlediska politického nebo hospodářského³⁰.

Státní archivní komise pokračovala ve své činnosti i v roce 1953, kdy se již 10. února sešla na pravidelné schůzce. Schválila plán úkolů pro ústřední archivy a pro krajské archivy na rok 1953. Ústřední archiv ministerstva vnitra, Slovenský ústřední archiv a krajské archivy měly vypracovat konkrétní celoroční plán úkolů s přihlédnutím k zásadám a usnesením z porad krajských archivářů a k vládnímu usnesení ze dne 6. ledna 1953. Plány měly být předloženy do 10. března 1953. Za předložení a vypracování plánů byli zodpovědní příslušní vedoucí archivů. V průběhu roku 1953 se jednotlivé archivy měly věnovat podrobnějšímu soupisu svých fondů podle schválených pravidel popisu archivních fondů pro krajské archivy. Obdobná pravidla měla být vytvořena i pro místní a zemědělsko-lesnické archivy.

Ústav dějin KSČ se v prosinci 1952 obrátil na předsedu Státní archivní komise se žádostí o pomoc a součinnost. Požádal také, aby mu byly některé dokumenty postoupeny v originálech nebo ve fotokopiích. Jednalo se především o materiál týkající se významných událostí dělnického hnutí a KSČ. Tento požadavek byl projednán a jednotlivým archivům bylo doporučeno, aby s ústavem spolupracovaly. Z hlediska preventivní ochrany některých vzácných archiválií bylo vedoucím archivů uloženo pořídit do konce roku 1953 jejich fotografie případně kopie na mikrofilmech. Jejich soupis za účelem katalogizace měly předložit do konce března 1953. Z důvodu zpracování dějin vzniku Československa bylo nařízeno všem archivům předkládat veškerý archivní materiál, a to i politického a důvěrného obsahu pracovníkům Historického ústavu ČSAV. Studijní řád, který byl schválen dne 1. července 1952, přístup k těmto informacím umožňoval na základě zvláštního povolení.

Všem archivům bylo nařízeno zasílat jako povinné výtisky dva exempláře všech publikací a inventářů Historickému ústavu ČSAV a jeden exemplář Historickému ústavu SAV.³¹

Na 20. dubna 1953 byla svolána mimořádná porada Státní archivní komise mající předběžně projednat osnovu vládního usnesení o zřízení státního archivního fondu a Státní archivní správy. Na dané téma přednesl předseda komise Jindřich Spurný referát. Do diskuse se přihlásil mimo jiných zástupce Ústředního zemědělského archivu Václav Černý, který řešil jen lesnicko-zemědělské archivnictví. Neodmítal připojení archivních fondů zemědělsko-lesnické povahy, ale konstato-

30 NA, MV II- SAK, sign. 055.8 SAK, bilanční zpráva za období 2. října 1951 – 31. prosince 1952, kart. 5.

31 Tamtéž, zpráva ze zasedání SAK ze dne 10. února 1953.

val případnou škodlivost reorganizace ústředního archivu. Většina členu komise se začleněním zemědělsko-lesnických archivů nesoúhlasila. Opačný názor měl jen zástupce Ústavu dějin KSČ.³²

V další části roku 1953 roku činnost Státní archivní komise směřovala k přípravě osnovy nové organizace archivnictví.

Dne 11. ledna 1954 se Státní archivní komise sešla na svém posledním zasedání. Hlavním bodem jednání byl návrh vládního nařízení o archivnictví. Tento návrh v podstatě odpovídal znění textů obsažených v dřívějším usnesení Státní archivní komise o zásadách nové organizace archivnictví. Pokud se jednalo o zemědělsko-lesnické archivy, stanovisko komise z dubna 1953 se nezměnilo. Z jednání vyplynul souhlas s návrhem a vládě bylo doporučeno schválit jej v plném znění.³³

Slovenská archivní komise

Slovenská archivní komise byla ustanovena podle vládního usnesení z 9. ledna 1951 jako oblastní orgán Státní archivní komise na Slovensku. Jejím nadřízeným orgánem bylo Povereníctvo vnútra, které vytvářelo podmínky pro plnění jejich úkolů.

Působnost a kompetence Slovenské archivní komise byly přímo dány vládním usnesením – řešení konkrétních otázek týkajících se archivní služby na území Slovenska. V oboru své působnosti měla samostatně zabezpečit zejména personální otázky, umístění a dislokaci archivů a ediční záležitosti.³⁴

Předpokladem každé úspěšné archivní práce bylo získání náležitého přehledu a dobrá organizace. Proto prvním úkolem, před kterým stáli zaměstnanci slovenských archivů, bylo provedení soupisu archivního materiálu spolu s rozsáhlou inventurou ve všech archivech. Zabezpečeny musely být také dostatečné a vyhovující prostory pro uložení archivních materiálů.

Na prvním zasedání Státní archivní komisi v Praze slovenští zástupci navrhli tyto bezprostřední úkoly archivní služby na Slovensku:

1. Získat přesnou evidenci o všem historickém archivním materiálu, který se nalézá na Slovensku, ať již ve veřejných archivech, muzeích nebo u soukromých osob.
2. Zabezpečit pro tento materiál odpovídající místnosti a pomůcky.
3. Postarat se odborné ošetřování archivního materiálu.
4. Postarat se o odborné vyškolení archivních pracovníků, kteří by tento archivní materiál pečlivě opatrovali, odborně zpracovali a zpřístupnili pro bádání³⁵.

V otázce personální měla Slovenská archivní komise zabezpečit dostatečný počet kvalifikovaných archivářů. Pro zvýšení kvalifikace stávajících archivních pracovníků měla v každém pololetí roků 1951 a 1952 zorganizovat na filozofické fa-

32 Tamtéž, zpráva ze zasedání SAK ze dne 20. dubna 1953.

33 Tamtéž, zpráva ze zasedání SAK ze dne 11. ledna 1954.

34 Tamtéž, Slovenská archivní komise.

35 Tamtéž.

kultě bratislavské univerzity v Bratislavě dvoutýdenní kurzy. Důležitá byla znalost jazyků, kromě slovenštiny také latiny, maďarštiny a němčiny.

Rozvoj a uspořádání archivních fondů na Slovensku nebyl myslitelný bez zřízení vědeckého historického ústavu, a proto bylo navrženo zřídit do dvou měsíců Slovenský státní archiv v Bratislavě. Základním jádrem archivu měl být archiv bývalé bratislavské župy. Vycházelo se ze stanoviska, že celé předcházející období před rokem 1945 se stalo uzavřenou minulostí, spolu s písemnostmi vzešlými z úřední činnosti bývalého ministerstva pro správu Slovenska, bývalých referátů pro školství a osvětu a jiných speciálních úřadů s partikulární úřední působností, např. Krajinského úřadu v Bratislavě, z období první republiky a ministerstev za tzv. Slovenského štátu. Nově vybudovaný archiv však neměl být pouze historickým, ale měl také přebírat důležité dokumenty celoslovenského významu – spisy z jednotlivých pověřenců a ústředních úřadů na Slovensku. Tento archiv se měl pod vedením Slovenské archivní komise stát střediskem celé archivní organizace a výzkumu na Slovensku. Složení Slovenské archivní komise:

- Předseda: Miloš Gosiorovský
- Tajemník: Jozef Beláčik, Zdeněk Šamberger
- Členové: Alžbeta Gütherová-Mayerová, Július Barták, Jozef Gindl, Anton Baník

První zasedání Slovenské archivní komise při povereníctvu vnútra bylo svoláno na 20. listopadu 1951. Na programu mělo následující body:

1. Stanovit nadcházející úkoly Slovenské archivní komise,
2. Informovat o návrhu organizace archivnictví na Slovensku,
3. Řešit personální otázky v archivech a nábor nových zaměstnanců, školení,
4. Organizovat spolupráci Pôdohospodárského archivu s krajskými archivy,
5. Vyjadřovat souhlas s přemístěním některých archivů,
6. Zhodnotit činnost Státního inspektorátu archivů a knihoven na Slovensku do roku 1951,
7. Navrhnout zřízení ústředního archivu pro Slovensko se sídlem v Bratislavě,
8. Řešit otázky správy a dozoru nad archivy: věrohodných měst, církevních institucí a soukromých (rodinných),
9. Řešit potřebu konzervátorů a restaurátorů pro archivní službu na Slovensku.³⁶

V úvodu přednesl Zdeněk Šamberger referát o tom, jaké úkoly musí zvládnout v následujícím období Slovenská archivní komise. O problematice organizace archivnictví na Slovensku informovala A. Güntherová konstatujíc, že slovenské archivnictví nese znaky nejednotnosti organizace a kompetenční roztržitosti. Archivy, pokud nebyly veřejnoprávní, byly většinou nepřístupné, obsah jednotlivých fondů nebyl znám a někdy byl i bez dozoru archivních inspektorů. Kromě administrativních ar-

---

36 Tamtéž, program schůze SAK ze dne 20. listopadu 1951.

chivů (sem patřily i bývalé župní archivy), které podléhaly správě jednotlivých rezortů, bylo archivnictví považované za autonomní věc jednotlivých měst a církevních organizací. O podnikových a patrimonálních archivech věděl pouze úzký okruh historiků, jejich individuální vědecká práce byla zaměřena speciálně k tématům vztahujícím se k obsahům jejich fondů.

Státní inspektorát archivů a knihoven byl na Slovensku zřízen již v roce 1919.³⁷ Od počátku však představoval nefunkční instituci, nedostatečně vybudovanou a převážně obsazenou jedním univerzitním profesorem, který se pro své povinnosti na univerzitě nemohl důkladněji věnovat archivním otázkám. Proto bylo rozhodnutí Povereníctva školstva, vied a umení o zrušení inspektorátu přijato s porozuměním. Členové Slovenské archivní komise poděkovali Branislavu Varsíkovi³⁸ za jeho práci pro slovenské archivnictví.

Otázka spolupráce Pôdohospodárského archivu s krajskými archivy byla vyřešena vydáním organizačního opatření správy Pôdohospodárského archivu ze dne 21. září 1951. Krajské pobočky Pôdohospodárského archivu byly zřízeny v místě sídla krajských archivů Povereníctva vnútra, a to nejen kvůli užší spolupráci, ale i proto, že Československé státní lesy a statky zde měly styčné krajské orgány v podobě krajských inspektorátů. Problém poté vznikl při slučování správy těchto archivů. V roce 1951 měly být přemístěny tři krajské archivy, a to v krajích banskobystrickém, žilinském a nitranském.³⁹

Na 13. února 1952 bylo svoláno mimořádné zasedání komise. Pro nemoc byl omluven Z. Šamberger. Projednávala se zde žádost Hutného kombinátu, n. p. Košice ze dne 14. ledna 1952 o uvolnění místností používaných archivem města Košice. Komise vzala na vědomí i vyjádření III. referátu KNV, který byl proti stěhování archivu. Jednohlasně se usnesla, že archiv zůstane na původním místě. Josef Beláčik informoval o průběhu přípravných prací na vytvoření ústředního archivu, přičemž jako největší problém se ukázalo získání prostor pro depozitář archivu. V otázce přemístění archivu udělila komise souhlas krajskému archivu v Banské Bystrici a pobočce Pôdohospodárského archivu ve Zvoleně s přestěhováním do zámku v Radvani, kde měly být upraveny prostory pro depozitáře. Zároveň byla schválena instrukce pro činnost Ústředního bánského archivu v Banské Štiavnici. Bylo doporučeno ji porovnat se směrnicemi pro podnikové archivy, aby se v budoucnu přešlo odlišnému výkladu. Žádost vědeckých ústavů v Bratislavě o zařazení archivu města Bratislavy k III. referátu KNV Bratislava měla být předložena k projednání Státní archivní komisi v Praze.⁴⁰

Na zasedání Slovenské archivní komise 4. března 1953 se jednalo o literárních archivech. Podle usnesení se o tyto sbírky měly postarat veřejné archivy; spolkové archivy by měly být uloženy v archivech příslušných národních výborů. Ohledně spolupráce archivu a historického ústavu měl být sestaven přehled krajských, okresních

37 Výnosem ministerstva školství a osvěty č. 14704 ze dne 12. května 1919.

38 Branislav Varsík vykonával funkci státního inspektora až do zrušení této instituce.

39 NA, MV II-SAK, sign. 055.8 SAK-S, zpráva ze zasedání Slovenské archivní komise ze dne 20. listopadu 1951, kart. 5.

40 Tamtéž, zápis z mimořádné porady Slovenské archivní komise ze dne 13. února 1952.

a místních archivů a předán Povereníctvu školství, vied a umení. Budovy pro Slovenský ústredný archiv byla měla přidělit Dislokační komise pro rozmístování úřadů při Povereníctve vnútra. Návrh organizačního řádu Slovenského ústredného archivu měl prozkoumat Z. Šamberger a s připomínkami vrátit zpět Slovenské archivní komisi.⁴¹

Předseda Miloš Gosiorovský se již na konci roku 1951 vzdal funkce předsedy Slovenské archivní komise. Na jeho místo byl navržen Miroslav Kropilák, který byl dodatečně jmenován vládou se souhlasem Státní archivní komise od 1. května 1952.

Na programu schůzky Slovenské archivní komise dne 14. května 1952 bylo především schválení návrhu usnesení o vytvoření Slovenského ústredného archivu. Byla přednesena zpráva o vzájemné dohodě mezi Poverníctvom vnútra a Povereníctvom školstva, vied a umení ohledně umístění depozitáře pro archivní fondy, které budou ve správě Slovenského ústredného archivu, do prostor hradu Červený Kameň. Taktéž bylo naplánováno navýšení počtu zaměstnanců budoucího ústředního archivu. Bylo navrženo, aby ve zprávě pro Sbor povereníkov byla zdůrazněna potřeba finančního a personálního zabezpečení Slovenského ústredného archivu, jenž se po svém zřízení musel postarat o velké množství fondů, které byly do té doby bez správce. Byl schválen plán práce archivů na další období. Pro jednotlivé archivy z něj plynulo, že do 30. září 1952 měly provést soupis fondů alespoň z 80 %, dokončit technické a prostorové zařízení archivů a dokončit lokaci fondů, což se týkalo zejména krajských archivů. Zhodnocen byl stav jednotlivých krajských archivů na Slovensku, přičemž se komise usnesla, že sídlo krajských archivů musí být totožně se sídlem KNV, tzn. v krajském městě. V každém archivu měla být zřízena studovna s příruční knihovnou. Tajemník Slovenské archivní komise měl zjistit, jakým způsobem bylo naloženo s církevními fondy jednotlivých klášterů a jiných institucí v letech 1949–1950 na Slovensku, kde jsou uloženy a kdo je spravuje.⁴²

Dne 24. října 1952 byla na zasedání Slovenské archivní komise předložena zpráva o stavu krajských archivů a jejich budování. V otázce církevních archivů na Slovensku byla podána správa od SÚC na Slovensku, který dal souhlas, aby tyto archivy z důvodu ochrany před zničením, byly převzaty pod správu krajských archivů. J. Barták referoval o spolupráci Pôdohospodárského archivu s krajskými archivy. Přijat byl návrh KNV v Nitře na přestěhování krajského archivu na zámek Bojnice. Bylo nutně upozornit zástupce Sběrných surovin n. p. v Bratislavě, aby svévolně nepožadovali skartaci spisového materiálu na ONV a MNV, dokud nebudou vládou schváleny směrnice pro skartaci písemností.⁴³

Na 11. března 1953 bylo svoláno zasedání Slovenské archivní komise, kde byly projednány tyto body: budování Slovenského ústredného archivu, výsledek soupisu archivních fondů, návrhy komise na organizační řád Slovenského ústredného archivu. Nejrozsáhlejší část jednání se týkala podnikových archivů. Náměty členů komise

---

41 Tamtéž, zápis z porady Slovenské archivní komise ze dne 4. března 1952.

42 Tamtéž, zpráva ze zasedání Slovenské archivní komise ze dne 14. května 1952.

43 Tamtéž, zpráva ze zasedání Slovenské archivní komise ze dne 24. října 1952.

se týkaly činnosti podnikových archivů, získávání pracovních sil a prostor pro uložení archivních dokumentů. Projednán byl i vědecký styk se zahraničím.⁴⁴

Již na 12. května 1953 bylo svoláno mimořádné zasedání Slovenské archivní komise, přičemž hlavním tématem byla jednotná archivní správa v Československu.

Dále byla projednána otázka československo-maďarských archivních vztahů a žádost JNV Banská Bystrica o souhlas s přemístěním městského archivu do nových prostor v zámku v Radvani. Jako reakce na usnesení minulé schůze byl čten rozsáhlý dopis od Pôdohospodárského archivu, v němž bylo požadováno, aby byla znovu projednána otázka zemědělsko-lesnických fondů na Slovensku tak, aby odpovídala speciálnímu archivu, který existoval v Čechách.⁴⁵

Poslední zasedání Slovenské archivní komise proběhlo 10. července 1953. Byla přednesena situační zpráva o slovenských archivech a především o zajištění odborných pracovníků a prostor pro archivy na Slovensku. Komise požadovala, aby Slovenský plánovací úřad přidělil vyšší kvótu posluchačů historie jako budoucích archivářů. Dále bylo požadováno od školských referátů KNV, aby vypracovaly seznamy profesorů historie a latiny, kteří byli přebytní či byli přeškolení na jiné předměty. Řešena byla i příprava na zřízení Slovenské archivní správy. V usnesení z jednání navrhla komise jako vedoucího Slovenské archivní správy Petera Ratkoše. Následoval bod, který řešil reorganizaci Slovenské archivní komise. Proběhla diskuse ohledně nového složení komise, kdy byl za předsedu navržen historik Ľudovít Holotík, zástupce Slovenské akademie věd. V posledním bodě byla projednána další archivní spolupráce s Maďarskem.⁴⁶

Ediční subkomise

Ediční subkomise byla ustanovena dne 8. ledna 1952 jako poradní orgán Státní archivní komise. Jejím úkolem bylo projednávat veškeré otázky související s vydáváním archivních pramenů a publikací, dbát o odbornou úroveň archivních edic a publikací a taktéž věnovat se otázkám archivní terminologie a zpracování archivních fondů. V oboru své působnosti měla subkomise podávat iniciativní návrhy, podněty a vyjádření pro plenární zasedání Státní archivní komise.⁴⁷ Konkrétní úkoly, které měla ediční subkomise řešit:

1. Návrh podrobné směrnice k provádění soupisu archivních fondů
2. Návrh na jednotnou katalogizaci a inventarizaci v archivech
3. Návrh znění jednotného studijního a výpůjčního řádu pro archivy
4. Průzkum předpokladů k budoucímu uveřejnění všeobecného inventáře (katalogu) archivů v ČSR.⁴⁸

44 Tamtéž, zpráva ze zasedání Slovenské archivní komise ze dne 11. března 1953.

45 Tamtéž, zasedání Slovenské archivní komise dne 12. května 1953.

46 Tamtéž, zasedání Slovenské archivní komise dne 10. července 1953.

47 NA, MV II-SAK, sign. 051.6 E, ediční subkomise, kart 2.

48 Tamtéž.

Ediční subkomise byla složená nejen z členů Státní archivní komise, ale také z odborných archivářů a historiků:

- Předseda: Zdeněk Fiala, člen SAK
- Členové: Josef Macek, člen SAK, František Roubík, ředitel Státního historického ústavu, František Graus, člen SAK, Josef Kollmann, Ústřední archiv ministerstva vnitra, Václav Lukáš, KA Jablonec nad Nisou, Bohumír Janoušek, KA Třeboň, Jiří Radimský, KA Brno, Leopold Peřich, KA Opava, Alexandr Hůščava, Slovenská univerzita v Bratislavě, Peter Ratkoš, Historický ústav SAVU, Jan Durdík, Vojenský historický ústav, Jaroslav Honc, ministerstvo zemědělství, Antonín Haas, bývalý zemský archiv Praha, Richard Marsina, PA Bratislava⁴⁹.

Ediční subkomise na svém prvním zasedání dne 29. ledna 1952 přijala řadu usnesení, z nichž vyplývaly pro Státní archivní komisi tyto návrhy: Pro vypracování směrnice pro soupis fondů byla určena pracovní skupina: F. Roubík, A. Hůščava, Z. Fiala a J. Radimský. Návrh měli předložit do 28. února 1952. Dodatečně k nim byl jmenován J. Honc k vypracování směrnice pro soupis zemědělských archivů. U některých archivů už soupis probíhal (na Slovensku a v krajském archivu v Brně), proto přítomní vyjádřili politování, že směrnice nebyla vydána dříve.

Úkolem vypracovat návrh na jednotnou katalogizaci a inventarizaci archiválií byli pověřeni F. Roubík, A. Haas, V. Lukáš, J. Kollmann a Z. Fiala, s termínem do konce května 1952. Zároveň byli stanoveni pro vypracování studijního a výpůjčního řádů J. Kollmann, B. Janoušek, J. Honc. Jako vzor jim měly sloužit řady významnějších archivů a ústavů. Lhůta byla stanovena do 15. dubna 1952.

Ediční subkomise požádala, aby Státní archivní komise znovu a důrazně zakročila u Státního úřadu pro věci církevní ve věci zpřístupnění archivu pražské metropolitní kapituly. O jeho otevření měla eminentní zájem univerzita a ediční subkomise byla toho názoru, že znemožnění přístupu badatelů a studentů k archiváliím, které byly nejcennější, tzn. k materiálům z předhusitské doby, je nezodpovědné. Pokud by nemohl SÚC toto zajistit, měl být archivní materiál odevzdán do některého veřejného archivu, kde by byl uchováván jako celek a zároveň by byl přístupný vědeckému bádání.

Subkomise také navrhla, aby s ministerstvem informací bylo jednáno o vydání dalšího dílu Regest fondu Militare, který byl vyškrtnut z edičního plánu na rok 1952 pro nedostatek papíru. O tuto edici byl mimořádný zájem i v zahraničí – jednalo se totiž o jedinečný pramen ke studiu dějin třicetileté války.⁵⁰

Protože od Československé archivní společnosti byla převzata redakce Archivního časopisu, musela být při Státní archivní komisi jmenována redakční rada:

- Vedoucí redaktor: Zdeněk Šamberger
- Členové: Josef Macek, František Roubík, Petr Pech, Zdeněk Fiala a pro externí spolupráci Darina Lehotská

---

49 Tamtéž, jmenování členů ediční subkomise.

50 Tamtéž, zpráva ze zasedání ediční subkomise z 29. ledna 1952.

Neboť zájem o Archivní časopis stoupal, bylo navrženo, aby komise požádala ministerstvo informací o rozšíření tisku na dvojnásobek.

Pokud šlo o vydávání soupisu fondů, předseda ediční subkomise Zdeněk Fiala měl předložit konkrétní návrhy na nejbližším zasedání komise.⁵¹

Další zasedání ediční subkomise se uskutečnilo 25. dubna 1952. Hlavními body jednání bylo schválení návrhu zásadních směrnic pro soupis archivních fondů a jednotného studijního řádu. Členové pracovní skupiny vypracovali v zásadě shodné návrhy. Z. Fiala upozornil na to, že směrnice mají stanovit minimum, pod které nelze jít. Ve směrnicích se také pamatovalo na soupis soukromých (rodiných) fondů.

Přečten byl návrh studijního řádu, který jménem pracovní skupiny přednesl Josef Kollmann. Po diskusi ke každému bodu byl návrh s určitými změnami schválen.

Ediční subkomise jednala o předložených studiích k případnému uveřejnění. K publikování byla schválena studie Jiřího Radimského „Moravský královský tribunál“. Posudky na předložené práce Václava Krále „Brauner za revoluce a reakce 1848–49“ a Josefa Macka „O listinách a listech Vladislava Jagellonského (1471–1490)“ měli připravit F. Roubík a Z. Šamberger.⁵²

Zdeněk Fiala referoval o názoru ediční subkomise na ediční činnost budoucího Historického ústavu Akademie věd: „*Historický ústav má být vrcholným orgánem v edičních věcech, avšak vydávání publikací vztahujících se na zpřístupňování fondů, zůstane nadále v kompetenci ediční subkomise...*“⁵³ Proto byla nutná spolupráce a koordinace práce mezi Státní archivní komisí a Historickým ústavem, se počítalo s tím, že ústav bude mít svého zástupce v subkomisi. Ve věci soupisu archiválií v knihovnách a muzeích bylo navrženo, aby soupis byl proveden prostřednictvím ministerstva školství.⁵⁴

Dne 27. ledna 1953 projednávala ediční subkomise Slovník archivní terminologie, Archivní časopis, Sborník archivních prací a úpravu studijního řádu v archivech.

V průběhu druhého pololetí roku 1952 byla k návrhu Slovníku archivní terminologie vznesena řada připomínek od oslovených institucí a archivů. Zasláné připomínky byly dvojího charakteru – námitky k jednotlivým heslům a doplňky, které měla posoudit komise, která slovník sestavila. Zástupce Ústředního zemědělsko-lesnického archivu měl tento návrh doplnit o hesla z patrimoniálního archivnictví, která měla být speciální částí všeobecného slovníku. Z. Šamberger informoval, že vedle hesel z archivní teorie a praxe sem náleží i hesla z dějin správy a z pomocných věd historických. Práce na slovníku se měla stát základem k vypracování české novověké diplomatiky.

51 Tamtéž.

52 Král, Václav: F. A. Brauner za revoluce a reakce 1848–1849. Sborník archivních prací 2, 1952, s. 123–190; Macek, Josef: O listinách, listech a kanceláři Vladislava Jagellonského (1471–1490). Tamtéž, s. 45–122.

53 Tamtéž, zpráva ze zasedání ediční subkomise ze dne 25. dubna 1952.

54 Tamtéž.

U Archivního časopisu měla skončit dosavadní improvizace a časopis mel dostat definitivní podobu. Bylo navrženo, aby příspěvky v časopise byly rozdělené do věcných skupin. Předpokládalo se rozšíření redakce Archivního časopisu a stanovení odpovědnosti každého člena redakční rady za určitý oddíl. V diskusi bylo zdůrazněno, že tento časopis bude publikovat příspěvky z pomocných věd historických, a musí sledovat ustanovení veřejné správy důležitá pro archiváře. Bylo stanoveno, že se bude dělit na část inštruktážní, studie z archivní teorie a praxe, zprávy z archivů, recenze a konečně dotazy s odpověďmi.

Byla podána reference o dvou číslech Sborníku archivních prací, který vyšel v roce 1952. Členka redakční rady Eliška Čáňová měla připravit přehled příspěvků pro obě čísla sborníku pro rok 1953. V diskusi byl vyjasněn charakter sborníku, ve kterém měly vycházet edice pramenů. Ve zvláštní řadě pak měly vycházet archivní inventáře a průvodce po archivech. Redakční rada byla pověřena sběrem příspěvků do časopisu i mimo okruh Ústředního archivu Ministerstva vnitra.

Došlo k úpravě paragrafu č. 3, studijního řádu tak, aby povoloval studium všeho archivního materiálu do roku 1945, kromě materiálu důvěrného obsahu, jehož studium bylo z důvodu bezpečnosti vázáno jen na povolení vedoucího příslušného archivu.⁵⁵ Dne 24. února 1953 bylo ze strany Pôdohospodárske archivu v Bratislavě oznámeno, že Richarda Marsinu, který nastoupil základní vojenskou službu, bude v ediční subkomisi zastupovat František Sedláček

Dne 16. listopadu 1953 se ediční subkomise sešla na své poslední schůzce. Řešila otázky terminologického slovníku, vypracování a vydání inštruční archivní pomůcky pro archivní pracovníky, jmenování nových redakčních rad Archivního časopisu a Sborníku archivních prací a plán tisku na rok 1954.

V úvodním projevu byla shrnuta předcházející činnost subkomise. Bylo připomenuto, že začal vycházet nový vědecký archivní sborník přístupný všem archivním pracovníkům v republice. Byla dokončena redakce Terminologického slovníku obsahujícího celkem 25 stránek. Ve vzájemné shodě všech členů bylo usneseno, že bude vytištěn jako zvláštní číslo Archivního časopisu v celkovém nákladu 1 500 výtisků.

V dalším pořadu jednání byla zdůrazněna potřeba vydání archivní příručky, která by byla více zaměřena na archivní praxi. Představa byla, že příručka by obsahovala několik desítek fotografií různých textů, typických ukázek z paleografie, s přepisem a překladem. Na formě vydání se měla dohodnout redakční rada Archivního časopisu. V edičním plánu na rok 1954 bylo počítáno s vydáním několika samostatných publikací: Průvodce po fondech KA Brno a MA Brno, KA Opavě, MA v Košicích, eventuálně i Slovenského ústředního archivu v Bratislavě.

Závěrem byla zvolena nová redakční rada Archivního časopisu, která měla mít alespoň pět členů ze Slovenska, který měl odpovídat za slovenské články: Viktor

---

55 Tamtéž, zpráva ze zasedání ediční subkomise ze dne 25. ledna 1953.

Borodovčak, Jozef Kočiš a Darina Lehotská. Do pražské redakce byli jmenováni: Zdeněk Šamberger, Josef Kollmann, Zdeněk Fiala a Jaroslav Honc.

Do redakce Sborníku archivních prací byli navrženi Eliška Čáňová jako hlavní redaktorka a členové Václav Lukáš, Zdeněk Šamberger, Alois Kocman a jeden člen ze Slovenska, o kterém se mělo rozhodnout přímo ve slovenské sekci v Bratislavě. Administrativní záležitosti obou periodik měla obstarat Archivní správa ministerstva vnitra⁵⁶.

Skartační subkomise

V období mezi světovými válkami byl dohled nad vyřazováním písemností ze strany archivů pravidelně vykonáván pouze u státních orgánů politické, finanční a soudní správy. Pro nestátní archivy byla vytvořena instituce státních archivních inspektorů pro nestátní archivy.⁵⁷ Jejich kompetence však byly velmi omezené a měla spíše poradní charakter. U mnoha úřadů se písemnosti vyřazovaly bez jakéhokoliv archivního dohledu.⁵⁸

I když se po skončení 2. světové války státní úřady vrátily způsobu práce před okupací, velká snaha byla, aby se systém vyřazování písemností sjednotil. Rozsáhlé znárodnování přispělo k tomu, aby systém organizovaného skartačního řízení byl rozšířen i na okruh dalších původců – průmyslových a obchodních podniků, bank a dalších subjektů.⁵⁹

Jednotná organizace státního archivnictví měla také sjednotit předarchivní péči. Předpokladem k tomu bylo ustanovení Státní archivní komise, jejímž dílčím úkolem bylo podle vládního usnesení z 9. ledna 1951 připravit návrh vyhlášky o vyřazování písemností.

Na zasedání Státní archivní komise 1. července 1952 bylo konstatováno, že dochází k závadám při vyřazování spisových celků a registratur ze spisoven. Jak ukázala dosavadní praxe, pozornost některých rezortů byla mizivá. Při likvidaci úřadů a jejich složek byla péče o zajištění spisoven naprosto minimální. Likvidátoři podceňovali obsah spisového materiálu, dožadovali se likvidace i velkých spisových celků v co nejkratší době, někdy i v několika málo dnech. Bylo nutno zajistit, aby rezorty a jejich podřízené složky včas oznamovaly likvidaci spisoven a registratur. Měl být proveden odborný výběr pro trvalé uložení a zbytek odevzdán do sběrných surovin. Do archivu měly být přebírány spisy až po provedení prohlídky ve spisovnách. Zároveň měl být zaveden jednotný skartační plán pro všechna ministerstva a jejich složky. V této souvislosti měla jednotlivá ministerstva předložit skartační plány. Pro nápravu těchto poměrů byla Státní archivní komisí zřízena subko-

56 Tamtéž, zpráva ze zasedání ediční subkomise ze dne 16. listopadu 1953.

57 Pro Slovensko byla zřízena v roce 1919 a pro Čechy a Moravu v roce 1924.

58 Šamberger, Z.: Studie, s. 106.

59 Benešová, Emilie (red.): Aby na nic a na nikoho nebylo zapomenuto. K jubileu ústředního archivu českého státu 1954–2004. Praha 2004, s. 46.

mise pro skartaci.⁶⁰ Sekretariát Státní archivní komise byl pověřen podle usnesení z 1. července 1952 vytvořit skartační subkomisi, jež byla ale zřízena až 7. říjnu 1952.

Skartační subkomise se stala vrcholným poradním orgánem pro skartační záležitosti jak z hlediska historického tak úředního. Jejím hlavním úkolem bylo připravit jednotné skartační předpisy.

Složení subkomise bylo následující:

- Předseda: Jaromír Charous, Ústřední archiv ministerstva vnitra,
- Členové: Cyril Laluha, ministerstvo národní obrany, Karel Fremund, ministerstvo vnitra, Eva Lukáčová, ministerstvo vnitra, Václav Lukáš, KA Jablonec nad Nisou, Adolf Turek, KA Opava, Josef Nuhliček, KA Praha, Jiří Radimský, KA Brno, Bohumír Janoušek, KA Třeboň, Max Šimanovský, KA Plasy, Ludovít Fuzák, KA Bratislava, Eduard Jelínek, ministerstvo chemického průmyslu, dr. Hemelka, ministerstvo státní kontroly, dr. Pultar, ministerstvo spravedlnosti a Zdeněk Šamberger, Státní archivní komise.⁶¹

Dne 11. srpna 1952 se konala porada skartační subkomise projednávající další postup při skartaci spisového materiálu, neboť podle vládního usnesení měl být v co nejkratší době vypracován jednotný skartační řád. Této porady se zúčastnili zástupci Sběrných surovin, ministerstva vnitra, ministerstva národní obrany, Státní archivní komise a také krajští archiváři. Bylo dohodnuto, že nejlepším způsobem řešení bude, když u spisů do roku 1945 bude skartace všeobecně povolena u všech úřadů s tím, že jmenovitě budou uvedeny druhy spisů určené k trvalému uložení do archivu, případně po určitou dobu zůstanou ve spisovných. Pro spisy vzniklé po roce 1945 bude vydán skartační řád, který bude vycházet z dosavadního spisového plánu platného pro národní výbory.⁶²

Skartační subkomise na konci roku 1952 vyhotovila seznam hesel z oboru vnitřní správy, který měl být společně s navrhovanými uschovacími lhůtami pro jednotlivé druhy agend a písemností jakýmsi ukazovatelem a ukazatelem při zpracování podobné pomůcky u ostatních rezortů správní povahy.

Na 20. února 1953 byla svolána schůze skartační subkomise při SAK, která se věnovala diskusi o vhodné formě heslového seznamu pro různé skupiny ústředních úřadů. V diskusi byly formulovány názory, aby heslový katalog byl rozepsán dle lhůt do skupin a teprve uvnitř by byla za sebou abecedně seřazena hesla. Další připomínka se týkala skutečnosti, že předložené návrhy lhůt měly platit spíše pro novější materiál vzniklý po roce 1945, ale praxe si vynutí, aby byla zkoumána jeho aplikace na starší materiál. Určitou vadou byl i fakt, že skartační směrnice s katalogem hesel nebude vydána společně se spisovým plánem. Nebylo to možné vzhledem ke krátké časové lhůtě. V otázce spisového plánu mělo být dostatečně přihlédnuto k agendě

---

60 NA, MV II-SAK, sign. 055.6, skartační subkomise, kart. 4.

61 Tamtéž.

62 Tamtéž, zápis z porady ze dne 11. srpna 1952 o skartaci.

soudní a bezpečnostní. Další tématem diskuse bylo skartační praxe u tajných spisů. Ukázala se nejednotnost názorů, co s tajnými spisy po uplynutí skartační lhůty. Zda uplynutím skartační lhůty je spis zároveň i odtajněn. Praxe byla nejednotná a byl vyřčen názor, že by bylo prospěšné znát přesné stanovisko citovaných směrnic MNB dle vládního usnesení ze dne 15. července 1952. Konečně byly ujasněny také skartační kompetence okresních archivářů. Okresní archiváři mohli provádět skartační prohlídky a skartace u ONV, po pověření krajským archivem.

V dalším průběhu porady byly gremiálně řešeny jednotlivé návrhy na snížení skartačních lhůt přesahujících v návrhu katalogu deset let. Připomínky měly být zaslány do nejbližšího zasedání subkomise. Nejasnost se objevila v názoru, od kdy se počítá skartační lhůta. Vysvětleno bylo, že od skončení případu, u soudních spisů např. od uložení do spisovny.⁶³

Při vypracování skartačních směrnic pro hospodářská ministerstva a podniky bylo nejvýhodnější spolupracovat se subkomisí pro podnikové archivy za současného rozšíření samotné subkomise o pracovníky těchto hospodářských celků.

Dne 30. dubna 1953 se konala porada zvláštní komise pro vypracování skartačních směrnic, která byla jmenována usnesením podnikové subkomise Státní archivní komise dne 3. února 1953 a pověřena úkolem koordinovat vypracování směrnic pro vyřazování písemnosti podle vyhlášky ministerstva vnitra č. 62/1953 Ú. l. a sjednotit skartační lhůty písemností a spisů.

Na poradě byla rozvinuta otázka spolupráce podniků s krajskými archivy. V tomto směru bylo doporučeno, aby jejich souhlas nebo žádost o radu při vyřazování písemnosti byl vždy vyžádán dostatečně dopředu tak, aby si krajsí archiváři mohli naplánovat úkoly. Ministerstvo vnitra přislíbilo, že jednotlivým rezortům dá k dispozici přehled o síti krajských archivů. Byla kritizována krátká lhůta na provedení skartace písemností stanovená do 30. září 1953. Byla vyřešena forma, která měla být doporučena rezortům pro vydání bližších směrnic pro vyřazování písemností podle výše uvedené vyhlášky. Směrnice měly obsahovat skartační řád s popisem a výkladem vyřazování, otázky odpovědnosti s praktickým prováděním vyřazování. Druhou část směrnic měl tvořit skartační plán, jenž měl obsahovat přehled konkrétních názvů písemnosti či spisů s uvedením skartačních lhůt. Během porady byl kritizován postup ministerstva lesů a dřevařského průmyslu, které v dobrém úmyslu získat papír vydalo 1. dubna 1953 výnos o možnosti provádět skartaci všem svým podřízeným složkám bez ohledu na ustanovení vyhlášky a dohodu s ministerstvem vnitra. Při vypracování skartačních plánů byla ponechána vůle na každém rezortu, zda chce využít formu abecední či členění podle útvarů. Zástupci komise se usnesli, že počkají do konce května, až jednotlivé rezorty dodají podklady a během června se budou věnovat koordinaci jednotlivých návrhů tak, aby u jednotlivých rezortů mohly být skartační plány vydány k 1. červenci 1953.⁶⁴

63 Tamtéž, zápis z porady skartační subkomise ze dne 20. února 1953.

64 Tamtéž, zápis z porady zvláštní komise ze dne 30. dubna 1953.

Na třetím zasedání 19. května 1953 se subkomise usnesla na schválení některých zásadních ustanovení ve skartačních směrnících. Lhůta pro celkovou skartaci do tří měsíců nebyla reálná, proto bylo dohodnuto, že v této lhůtě se odevzdají pouze vyskartované spisy z kategorie „S“. Ústřední archiv Ministerstva vnitra předložil pomůcku pro pořádání a skartaci písemností bývalých okresních úřadů a hejtmanství a vzorový text skartačního protokolu u národních výborů. V této době byly největší problémy při provádění skartací ve spisovnách u lidových a krajských soudů, které se snažily do archivů odevzdávat i spisový materiál, který nebyl určen ještě k trvalému uložení.⁶⁵

V době, kdy se konala 4. schůzka subkomise, a to 19. června 1953, řada rezortů předkládala k vyjádření návrhy vlastních skartačních řádů, a proto byl největší časový prostor věnován diskuzi o nich. Přizvaní odborníci důkladně vysvětlili formulace zásad pro skartaci tajných spisů. Krajsští archiváři a členové subkomise s ostatními členy prodiskutovali a se změnami přijali návrh vzorového uvozovacího textu pro skartační řady. Přítomni byli rovněž zástupci n. p. Sběrné suroviny, kteří na pravou míru uvedli snahu usplnit splnění plánu sběru odpadového papíru v krajích. Docházelo totiž k dojednávání individuálních smluv s národními výbory, bez souhlasu odpovědného zaměstnance příslušného archivu.⁶⁶

Druhá polovina roku 1953 byla doba, kdy se konaly organizační přípravy skartačních prací, ale i měsíce, kdy už probíhaly práce v terénu: „*Nikdo zatím nezhodnotil onu každodenní dřinu všech těch – většinou bez odměny, někdy dokonce na své vlastní útraty – ve funkci pracovníků okresní archivní služby putovali v těchto měsících od města k městu, obce k obci, aby poctivě a řádně splnili to, co od archivních pracovníků v roce 1953 vláda především žádala: splnění svého vládního usnesení.*“⁶⁷

Dne 10. září 1953 Ústřední archiv ministerstva vnitra podal návrh Státní archivní komisi na jmenování nového člena subkomise. Místo odvolané Evy Lukáčové byla navržena Luba Durdíková.

Dne 17. listopadu 1953 se sešla skartační subkomise již na svém 5. zasedání, přičemž toto jednání mělo ve srovnání s předchozími schůzemi trochu jiný charakter. Jednalo se už o zhodnocení dílčích skartací, především u národních výborů v rezortu ministerstva vnitra. Pozornost byla hlavně věnována připomínkám a kritice zajištění skartace, které předložili někteří okresní archivní pracovníci, na základě svých vlastních zkušeností. Byla podaná i celková zpráva o průběhu skartace na Slovensku, kde byl nejlépe plněn úkol v kraji Bratislava, Nitranském a Košickém kraji. Slovenské krajské archivy taktéž navázaly spolupráci s n. p. Sběrné suroviny. Zástupce národního podniku vyzdvihl dobrou spolupráci s pracovníky archivů v krajích a okresech, upozornil však, že v roce 1954 nelze očekávat stejný výsledek v odevzdání množství skartovaného materiálu, protože se bude jednat jen víceméně o skartaci výběrovou. Subkomise řešila i některé konkrétní otázky týkající se skartací u orgánů justiční sprá-

65 Tamtéž, zápis z porady skartační subkomise ze dne 19. května 1953.

66 Tamtéž, zápis z porady skartační subkomise ze dne 19. června 1953.

67 Charous, Jaromír: O práci skartační subkomisi při Státní archivní komisi. AČ 4, 1954, s. 46.

vy (pozemkové knihy, tiskové záležitosti), přitom bylo dáno najevo, že tyto veřejno-právní knihy byly vedeny nedbale. Bylo konstatováno, že i pro další období zůstává skartace jedním z nejdůležitějších celostátních archivních úkolů. Některým úřadům však skartace byly zcela lhostejné. Mnoho rezortů teprve koncem roku 1953 vypracovali definitivní návrhy skartačních plánů. Byla vyzdvihnuta práce archivních pracovníků v krajích, kde bylo zaznamenáno značné zlepšení.⁶⁸

Vyhláška ministerstva vnitra z 3. února 1953 o zásadách pro vyřazování (skartaci) písemností

Vláda Československé republiky na své č. 227 schůzi dne 13. ledna 1953 schválila zásady pro vyřazování (skartaci) písemností a uložila všem členům vlády, aby vydali v dohodě s ministerstvem vnitra do 30. června 1953, podle schválených zásad a v souladu s připojenou přílohou, bližší směrnice pro vyřazování písemností v oboru působnosti. Členům vlády bylo také uloženo, aby vlastní vyřazení spisů podle skartačního řádu, vypracovaného podle sválených zásad, bylo provedeno do tří měsíců po jeho vydání.⁶⁹

Ministerstvo vnitra toto usnesení uvedlo v platnost 3. února 1953 vydáním vyhlášky č. 62/1953 Ú. l. o zásadách pro vyřazování (skartaci) písemností.⁷⁰

Zásady se týkaly všech písemností ze spisoven a registratur ústředních úřadů, národních výborů, soudů a jiných státních orgánů a jejich zařízení, národních a komunálních podniků a také socialistických právníckých osob.

Vyhláška v článku I. přesně stanovila, které typy písemností lze vyřadit ze spisoven a registratur. V zásadě šlo o písemnosti, které nebyly pro běžnou agendu využívané, nebyly nutné k dalšímu uložení, a které by neměly trvale vypovídající historickou nebo hospodářsky či politicky významnou hodnotu. Nutné bylo rovněž přihlídnout k surovinové potřebě papírenského průmyslu.

Možné bylo vyřadit písemnosti vzniklé před 1. květnem 1945, na Slovensku před 29. srpnem 1944, s výjimkou písemností uvedených v příloze této vyhlášky, po případě s dalšími výhradami, které byly vyčteny v bližších směrnících. Vyřazování tajných spisů mělo být prováděno v souladu se skartačními lhůtami s přihlídnutím ke zvláštním směrnícím o zacházení s tajnými spisy vydanými ministerstvem národní bezpečnosti podle vládního usnesení z 15. července 1952.

K uložení byly určeny písemnosti potřebné pro další administrativní a provozní činnost.⁷¹ Nutné bylo ponechat písemnosti a dokumenty důležité z hlediska státního, politického a historického i podklady a spisy, jejichž trvalé uchování bylo žádoucí z důvodů hospodářských, plánovacích, technických a výzkumných.

68 Tamtéž, s. 46–47.

69 NA, MV II-SAK, sign. 055.6, výpis z usnesení 227. schůze vlády konané dne 13. ledna 1953, kart. 4.

70 Vyhláška ministerstva vnitra byla publikována v Úředním listu Československé republiky. Částka 22, s. 241–243 ze dne 14. února 1953.

71 Např. důležité osobní spisy, organizační zásady, provozní řády, podklady pro technické a výrobní postupy.

Za řádné vyřazení písemností byl odpovědný vedoucí úřadu, organizace, zařízení, v podnicích ředitel, u nichž byly písemnosti uloženy. Návrh vyřazených písemností měl schválit příslušný archiv a převzít jej do archivní úschovy.

Při reorganizaci nebo likvidaci úřadů, organizací a podniků bylo nutné dbát na to, aby nedocházelo ke ztrátám a neorganizované skartaci písemností. Za řádné provádění skartačních prací byl plně odpovědný vedoucí úřadu nebo ředitel podniku, který byl právním nástupcem likvidované složky.

V zájmu urychlení skartačních prací měly úřady a podniky vést řádnou spisovou evidenci a pečovat o vhodné uložení písemností.

Ve směrnicích byla stanovena lhůta pro jednotlivé písemnosti zpravidla ne delší než deset let, a pokud to bylo možné i kratší (1, 3 a 5 let). Delší skartační lhůty bylo možno připustit pouze ve výjimečných případech.

Vydáním vyhlášky byla na několik let dopředu určena celková koncepce provádění i vlastní metodika skartační praxe a přebírání písemného materiálu do archivů. Stala se základem pro vydání odvozených směrnic a pokynů podle odvětví státní správy i národního hospodářství.⁷²

Subkomise pro podnikové a průmyslové archivy

Péče o průmyslové a podnikové archivy byla naprosto nedostatečná. Výjimku představoval archivní materiál báňské povahy, který v českých zemích spravovalo ministerstvo vnitra, na Slovensku Ústřední báňský archiv v Banské Štiavnici. V době, kdy většina průmyslových podniků byla v soukromém vlastnictví, nemohla státní správa nijak rozhodovat o tom, jak má být nakládáno s archivním a spisovým materiálem. Po znárodnění v roce 1948 podniky přešly pod správu státu a od té doby je archivní a spisový materiál možno považovat za předmět výsostného státního zájmu a dozoru. Do té doby podnikové archivy nebyly prakticky nikým řízeny a záleželo pouze na ochotě nebo snaze některého z vyšších orgánů, zda byl v podniku zřízen archiv, nebo spisovna.⁷³

Bylo nutné neprodleně učinit taková opatření, která by náležitě zajistila a podchytila archivní a spisový materiál v podnicích. Tento materiál měl značný význam pro výzkum, hospodářské plánování a historickou vědu. Vybudování sítě funkčních podnikových archivů si vyžadovalo úzkou spolupráci jednotlivých rezortů. Organizačně bylo možno se opřít o novou organizaci hospodářského sektoru. V působnosti jednotlivých hospodářských rezortů, resp. jejich hlavních správ, se počítalo s vybudováním podnikových archivů, případně sdružených podnikových archivů.⁷⁴ Finanční a materiální náklady měly uhradit ty podniky, z jejichž činnosti a působnosti archivní materiál vzešel. O písemnosti zaniklých nebo zrušených podniků

---

72 Šamberger, Z. Studie, s. 122.

73 NA, MV II-SAK, sign. 055.8 SAK 1952, organizace podnikových archivů a ustavení subkomise pro podnikové a průmyslové archivy, kart. 5.

74 Tamtéž.

se měly postarat jejich právní nástupci. K podnikovým archivům byl organizačně přiřčen i technický archiv a materiál z dokumentačních středisek.⁷⁵

Je třeba si uvědomit, že archivní materiál uložený v podnicích měl stejný význam jako obdobný materiál vznikající z činnosti státní správy a jejích orgánů. V podnikových archívech byl uložen cenný materiál důležitý zejména z hlediska tehdejšího politického a hospodářského zájmu. Jednalo se o archivní materiál dokumentující historii daného podniku, o doklady z činnosti správních a dozorčích rad, o dokumenty dokladující finanční a obchodní záležitosti. Vedle těchto materiálů bylo v podnikových archívech uloženo velké množství technické dokumentace, plány, nákresy, vývojové elaboráty, souborné statistiky, přehledy o výrobě a hospodaření, zprávy o výzkumné činnosti, které byly také důležité pro nově budované hospodářství.⁷⁶

Úkolem podniků bylo zabezpečit si dostatečný počet odborně vyškolených archivářů, kteří měli vybudovat plně fungující archivy, odpovídali za odborné uchování a zpracování archivního a spisového materiálu, za řádné provádění skartačních prací nejen přímo v podniku, ale i v jeho závodech. Měli rovněž dbát na všestranné využití archivního materiálu pro potřeby daného podniku.⁷⁷

V každém hospodářském rezortu byl jmenován referent pro archivní záležitosti, který byl zároveň i členem subkomise pro podnikové archivy. Odborný dohled na zmíněné archivy měl provádět prostřednictvím krajských archivů Ústřední archiv ministerstva vnitra.

Státní archivní komise se na svém druhém zasedání 8. ledna 1952 rozhodla na základě vyhlášky č. 62/1951 Úř. l. zřídit subkomisi pro podnikové a průmyslové archivy a jmenovat její členy. Subkomise byla zřízena jako poradní orgán a měla řešit veškeré problémy související s podnikovými archívy. Jejím hlavním úkolem byla příprava jednotné směrnice pro podnikové archivy. Své návrhy, podněty a připomínky předkládala ke schválení Státní archivní komisi, která měla rozhodující slovo.

Před subkomisí stály tyto zásadní úkoly:

1. Zajistit organizační výstavbu podnikových archivů podle jednotných zásad
2. Učinit veškerá opatření k zajištění archivního a spisového materiálu v podnicích, zejména technických plánů a výkresů. Toto učinit v nejužší spolupráci s příslušnými hospodářskými rezorty
3. vypracovat návrh jednotných směrnic pro podnikové archivy a registry
4. vypracovat návrh jednotného skartačního řádu pro podniky.⁷⁸

75 Šamberger, Zdeněk: Více péče podnikovým archivům. AČ 2, 1952, s. 3.

76 Tamtéž, s. 2.

77 NA, MV II-SAK, sign. 055.8 SAK 1952, organizace podnikových archivů a ustanovení subkomise pro podnikové a průmyslové archivy, kart. 5.

78 Tamtéž, zpráva z druhého zasedání SAK ze dne 8. ledna 1952, s. 8.

Členy subkomise, jak už bylo uvedeno výše, navrhla jednotlivá ministerstva a z nich po diskusi a na základě posudků bylo navrženo a předloženo ke schválení Státní archivní komisi toto složení:

- Předseda: Bohdan Škrdlant, ministerstvo těžkého strojírenství
- členové: Jozef Gindl, Ústřední bankový archiv Banská Štiavnica, Jaromír Charous, Ústřední archiv ministerstva vnitra, Ludmila Mikeščíková, Ústřední archiv ministerstva vnitra, Jan Kořán, Státní ústav plánovací – geologický ústav, Ing. Vyšohlíd, ministerstvo lehkého průmyslu, Svatopluk Šticha, ministerstvo všeobecného strojírenství, Josef Kožíšek, ministerstvo hutního průmyslu a rudných dolů, Miloslav Štěpán, ministerstvo dopravy, Karel Ujec, ministerstvo pošt, František Mainuš, Archiv pro dějiny průmyslu Brno, Petr Pech, Krajský archiv Kuks, Antonín Hoch, ministerstvo stavebního průmyslu, Antonín Derfl, ministerstvo paliv a energetiky, Edvard Jelínek, ministerstvo chemického průmyslu, Josef Gut, Státní banka československá a Michal Kušík, Pôdohospodársky archiv Bratislava.⁷⁹

První schůzka členů subkomise se konala dne 17. ledna 1952 a na programu měla podání informace o stavu archivů v jednotlivých hospodářských rezortech a projednání nezbytných opatření na zajištění činnosti podnikových a průmyslových archivů.

Rozdělením ministerstva průmyslu vzniklo několik nových ministerstev, přičemž bylo zajištěno, aby u každého podniku byla jedna pověřená osoba dohlížející na zachování spisového materiálu. U některých nově vzniklých ministerstev nebyla provedena revize spisového materiálu. To se týkalo ministerstva paliv a energetiky, ministerstva chemického průmyslu a ministerstva hutního průmyslu a rudných dolů, protože časová lhůta na provedení revize byla poměrně krátká a jednalo se o velké množství materiálu. Zástupce ministerstva hutního průmyslu a rudných dolů připomněl, že zastupuje dva sektory – rudné doly a hutě. V oblasti báňského archivnictví byla situace odlišná. Zde byly i hodně staré archiválie, sahající až do středověku a využívané i v tehdejší době pro úřední potřebu. Z tohoto důvodu byl pro území Slovenska zřízen Ústřední bankový archiv v Banskej Štiavnici o obdobném se pro české země uvažovalo v Kutné Hoře.

Skartace v jednotlivých podnicích se neprováděla, pouze ojediněle. Řada podniků však považovala archivní materiál za zbytečný: „*My jsme zaměřeni na výrobu, co zůstává za námi, to je něco, čeho se musíme zbavit.*“⁸⁰ Proto největším a nejdůležitějším úkolem, který stál před subkomisí, bylo připravit jednotné směrnice pro skartaci, podle kterých by pak byly upravené a aplikované směrnice v závislosti na charakteru jednotlivých podniků. Doporučeno bylo provádět u jednotlivých podniků namátkové kontroly a na základě zjištěných závad zjednávat nápravu. Většina podnikových archivů byla zařazena do hospodářské správy podniku a spravována podle kancelářského řádu, což bylo zásadně nesprávné. Archiv měl být správně přiřazen ředitelství nebo sekretariátu podniku.

79 NA, MV II-SAK, sign. 055.8 PA, návrh členů subkomise pro podnikové archivy, kart. 12.

80 Tamtéž, zpráva ze zasedání subkomise pro podnikové archivy ze dne 17. ledna 1952.

Zařazení podnikových archivářů bylo do velmi nízkých platových tříd. Jejich průměrné platy se pohybovaly od 3 000 do 3 500 Kčs. Úkoly na ně kladené však byly velmi náročné, proto bylo usneseno žádat státní mzdovou o výhodnější zařazení podnikových archivářů.

S Úřadem předsednictva vlády měl být projednán návrh, aby v novém organizačním statutu a ve směrnících pro národní podniky byla v příslušné části zdůrazněna nutnost vykonávání řádné péče o podnikové archivy a odborné školení a instruování vedoucích podnikových archivářů. Referenti upozornění, že opatření Státní archivní komise o zákazu přemísťování archivního materiálu a celých registratur bez vědomí této komise platí v plném rozsahu i pro podnikové archivy.⁸¹

Další schůzka subkomise se konala 10. března 1952 a účastníci na ní projednávali především směrnice pro podnikové archivy a zásady pro školení podnikových archivářů. Cílem porady bylo schválit návrh těchto směrnic tak, aby mohly být předloženy v nejbližším termínu Státní archivní komisi a po jejich schválení prostřednictvím ministerstev rozeslány do jednotlivých podniků. Subkomise ještě před tímto jednáním rozeslala návrh jednotlivým rezortům k připomínkovému řízení a na základě obdržených připomínek připravila konečnou verzi. Ministerstva v zásadě souhlasila s předloženou strukturou. Nejvíce kritiky bylo ohledně skartačních zásad, neboť podle dřívějších směrnic se pod pojmem skartace rozumělo rušení nebo ničení: „*Byla proto hledána forma, aby bylo vyjádřeno, že skartace je výběr materiálu pro delší uložení v archivu. Zavinilo se mnoho škod tím, že pod pojmem skartace se rozumělo zničení spisů.*“⁸²

Po schválení směrnic bylo nutné podnikové archiváře zaškolit. Školení se mělo provádět v rámci jednotlivých rezortů ve formě 2–3 denního kurzu, podle možnosti i delšího, ve spolupráci se Státní archivní komisí a pod vedením odborných archivářů. Školení mělo probíhat jednotně podle zásad, které také subkomise připravila.

Bylo schváleno toto rozčlenění přednášek:

- Nové pojetí archivní služby,
- Průmyslový vývoj v Čechách s přihlédnutím k dělnickému hnutí,
- Zásady hospodářské organizace a zásady organizace podniků,
- Archivy a jejich organizace,
- Úkoly podnikových archivů,
- Archivní terminologie,
- Zásady uchovávání archivních dokumentů, zásady katalogizace,
- Zásady vytřídování archiválií (skartace),
- Archivní konzervace a technika,
- Archivní dokumentace.

81 Tamtéž.

82 Tamtéž, Zpráva ze zasedání subkomise pro podnikové archivy ze dne 10. března 1952.

Vypracováním přednášek byli pověřeni členové subkomise, kteří je měli předložit k odbornému posouzení do 20. dubna 1952. K jednotlivým přednáškám měl být připojen i seznam literatury.

Členové subkomise z ministerstev měli vytvořit přehled podnikových archivů, které patřily do jejich kompetence.⁸³

Třetí zasedání subkomise se konalo 9. června 1952 a došlo na něm ke změně členů. Z důvodu vojenské základní služby musel z funkce odstoupit František Ma-inuš, který byl nahrazen Aloisem Kocmanem, vedoucím KA v Brně. Na zasedání byly projednány zprávy zástupců průmyslových rezortů o provádění směrnic Státní archivní komise o podnikových archivech a otázky zajištění školení a instruktáže pro zaměstnance v podnikových archivech.

Předseda subkomise Bohdan Škrdlant informoval o tom, že návrh směrnic byl předložen ministru Klimentovi, který jej schválil a 5. května 1952 byly zaslány směrnice všem národním podnikům s příkazem k zavedení těchto zásad do podnikové organizace. Podle informací vyžádaných z jednotlivých podniků bylo zjištěno, že v řadě podniků archivy fungují, ale někde pouze ve formě spisoven nebo soustředěn v technickém odboru a u podnikového hospodáře. Běžná korespondence se ukládá v sekretariátu podnikového ředitele. Zejména u malých podniků nebyl žádný rozdíl mezi spisovnou a archivem.

Texty přednášek pro podnikové archiváře byly schváleny a některé i publikovány v Archivním časopise. První zkušební kurz měl být uspořádán v Prostějově a spojený s exkurzemi v rámci rezortu ministerstva lehkého průmyslu. Následně v září 1952 se měl uskutečnit kurz v Praze pro ostatní rezorty. Počítalo se se zavedením speciální přednášky, která by byla zaměřena na specifické problémy jednotlivých rezortů.

Zástupce Státní banky československé v diskusi uvedl, že je nutné sjednotit skartační lhůty u písemností finanční povahy s ohledem na právní pojem promlčení. Státní archivní komisi bylo také doporučeno, aby vydala zásady povinného ručení, které by stanovily plnou odpovědnost likvidátora za odevzdání spisového materiálu zrušeného podniku.⁸⁴

Dne 13. října 1952 se konalo již čtvrté zasedání subkomise, na kterém byly řešeny otázky výstavby podnikových archivů, školení archivních pracovníků v podnicích a podrobně byla probírána situace v podnikových archivech na Ostravsku.

Předseda subkomise úvodem informoval, že Státní archivní komisí byla vypracována zpráva pro vládu, v níž bylo uvedeno, že podniková subkomise předložila organizační výstavbu podnikového archivnictví, a že v další etapě své práce se bude věnovat konkrétním problémům u jednotlivých průmyslových rezortů. Největší problémy stále přetrvávaly v oblasti skartací.

---

83 Tamtéž.

84 Tamtéž, zpráva ze zasedání subkomise pro podnikové archivy ze dne 9. června 1952.

Na základě zpráv z níže uvedených rezortů byl získán přehled o povaze archivního a spisového materiálu. Zprávy předložily ministerstvo paliv a energetiky, ministerstvo těžkého strojírenství, ministerstvo hutního průmyslu a rudných dolů, ministerstvo lehkého průmyslu, ministerstvo chemického průmyslu a ministerstvo stavebního průmyslu. S ministerstvem všeobecného strojírenství bylo nutné ještě jednat. Tento přehled byl důležitý pro doplnění zprávy pro vládu.

S dokončením výstavby archivu v Kutné Hoře (pro archivní materiál hornické povahy) se počítalo do konce roku 1952. V této oblasti byla velkým problémem i neexistence archivu u Ostravsko-karvinských dolů. Proto měly být vybudovány dva báňské archivy – jeden v Kutné Hoře, druhý v Ostravě. Otázka sdruženého podnikového archivu měla být řešena na poradě mezi ministerstvem hutního průmyslu a rudných dolů a ministerstvem paliv a energetiky. Na základě přednesených diskusních příspěvků se subkomise usnesla a doporučila ke zřízení: archiv v Kutné Hoře jako archiv pro barevné kovy, pro hnědouhelnou pánev severočeskou a Žacléř, archiv v Kladně jako archiv pro železo, plzeňskou pánev a Kladensko. Pro Moravu měl být vybudován sdružený archiv v Ostravě.

Školení jednotlivých zaměstnanců podnikových archivů tak jak se plánovalo, nebylo zahájeno. Jednotlivé podniky měly školení provést až v průběhu roku 1953.

Na zasedání Státní archivní komise v červenci 1952 bylo poukázáno na problematiku archivnictví na Ostravsku. Také představitel KNV v Ostravě v dopise Státní archivní komisi z 23. září 1952 požadoval urychleně provést opatření pro záchranu průmyslových archivů na Ostravsku. O situaci v podnikových archivech na Ostravsku podrobně referoval Leopold Peřich, zástupce KA v Opavě. Podle něj byl jediným fungujícím archiv VŽKG a dotazníková akce směrem k OKD vyzněla negativně. Archivní materiál se nacházel na různých místech, v muzeu, ve sklepních prostorách ředitelství, kdesi v garážích. Starší horníci prohlášovali: „...že mnoho materiálu by mohlo být na šachtách.“⁸⁵

Téměř nepřekonatelné se ukázaly personální problémy, kdy OKD nemělo možnost přijímat nové zaměstnance a pro místo archiváře uvolnilo pracovníka, který nebyl fyzicky schopný vykonávat archivní práci. S ohledem na to, že na Ostravsku byly možnosti značného výdělků, bylo potřebné zařadit archiváře do lepší platové třídy. U OKD byl nedostatek prostor, archiv by musel být umístěn mimo Ostravu nebo by musel vypomoci Jednotný národní výbor v Ostravě. Řešením by bylo vytvořit sdružený podnikový archiv, aby obsáhl fondy i úkoly všech sloučených podnikových archivů. Na něm by se musely podílet: ministerstvo paliv a energetiky, ministerstvo hutního průmyslu a rudných dolů, ministerstvo těžkého průmyslu, ministerstvo všeobecného strojírenství a ministerstvo chemického průmyslu. To by ovšem znamenalo pojmout i podnikové archivy měst Třince, Lískovce a Opavy.⁸⁶

85 Tamtéž.

86 Tamtéž, zpráva zasedání subkomise pro podnikové archivy ze dne 13. října 1952.

V pořadí 5. schůze subkomise pro podnikové archivy se konala 3. února 1953. V jejím úvodu předseda subkomise sdělil, že byla přijata dvě zásadní vládní usnesení o archivech. Vláda schválila Zprávu o činnosti Státní archivní komise od října 1951 do prosince 1952, z které pro subkomisi vyplývalo, že musí i nadále věnovat péči podnikovým archivům a vybudování řádných archivů u největších podniků. Dále vláda v lednu 1953 schválila směrnice o skartacích a uložila všem členům vlády, aby do 30. června téhož roku vydali bližší směrnice pro vyřazování spisů ve svém rezortu.

Na 6. zasedání podnikové subkomise 19. května 1953 informoval Z. Šamberger o zkušenostech z prvního sledu školení podnikových archivářů, které se konalo v Praze v rámci rezortu ministerstva vnitra. Ukázalo se, že nejhodnější formou bylo pořádání kurzů samostatně v rámci jednotlivých rezortů. Následně proběhly kurzy při ministerstvu těžkého průmyslu i s praktickým cvičením v krajském archivu.

Podniková subkomise při Státní archivní komisi se na dalších dvou schůzích konaných ve dnech 18. a 22. února 1954 zabývala postavením podnikových archivářů, a to se zřetelem k připravovanému vládnímu nařízení o archivnictví. Podle tohoto nařízení se jednotný státní archivní fond měl soustřeďovat i v ostatních archivech, k nimž samozřejmě patřily i archivy podnikové. Řádně proškolení zaměstnanci a věcné vybavení podnikových archivů byly nezbytné podmínky pro plnění úkolů ukládaných v připravovaném vládním nařízení o archivnictví.

V roce 1953 uložila vláda z podnětu Státní archivní komise ve svém usnesení ze dne 6. ledna 1953 některým hospodářským ministerstvům, aby v důležitých podnicích svých rezortů zřizovaly podnikové archivy. V dalším usnesení vlády ze dne 13. ledna 1953 pak uložila všem svým členům zajistit hromadnou skartaci spisového materiálu. Zvláště při provádění skartační akce se ukázalo, jak výstavba podnikových archivů, tak i běžné plnění úkolů souvisejících s jejich činností naráží na závažné obtíže spojené s nedostatkem počtu zaměstnanců v těchto archivech. Hlavním důvodem byla skutečnost, že dosavadní platová soustava pro technické a administrativní zaměstnance neznala vůbec pojem podnikový archivář a nepočítala také s těmi druhy činností, které vyplývaly z úkolů a poslání podnikových archivářů. Tím se pak stávalo, že pracovní náplně podnikových archivářů byly zaměňovány za náplně pro pracovníky provádějící jednoduché práce ve spisovnách, registraturách či tzv. společných spisovnách, v nichž se vyřízené písemnosti pouze třídily, zakládaly a evidovaly. Proto musela být podrobně popsána náplň práce podnikových archivářů, vymezen okruh pracovních povinností a v neposlední řadě upraveno jejich platové zařazení s ohledem na jejich odbornou kvalifikaci. Subkomise tedy vypracovala vlastní návrh popisů prací archivních pracovníků v podnicích a navrhla také vyšší měsíčních platů. Nesprávné platové zařazení znamenalo nespokojenost a archiváři při nejbližší příležitosti přecházeli na lépe placená místa. „Podniková subkomise“ předložila Státní archivní správě svůj návrh s žádostí, aby prostřednictvím ministerstva vnitra, kterému řízení archivnictví příslušelo, uplatnila ve Státní systemizační komisi a ministerstvu financí požadavek na platové zařazení pro pracovníky podnikových archivů. Doporučila dále Státní archivní správě, aby v rámci

nové systemizace ústředních úřadů vypracovala návrh na vytvoření samostatné funkce rezortních archivních referentů zodpovědných ministerstev a aby projednala jednotné organizační začlenění této funkce ve Státní systemizační komisi.⁸⁷

Přílohou zprávy pro Státní archivní správu byla i systemizace v podnikových archivech: Archivní manipulační pracovník, archivní dokumentační pracovník, samostatný podnikový archivář, odpovědný vedoucí sdruženého podnikového archivu, příp. odpovědný vedoucí centrálního podnikového archivu u podniků mimořádné důležitosti.⁸⁸

Subkomise pro archivní techniku a konzervaci

Povědomí o tom, že písemné památky z naší historie je třeba chránit, se začalo vytvářet na přelomu 19. a 20. století. Období první republiky bylo ve znamení postupného zřizování prvních konzervačních pracovišť u nejvýznamnějších archivů. U zrodu konzervačních pracovišť stál univerzitní profesor Václav Vojtíšek.⁸⁹

Státní archivní komise k plnění úkolů vyplývajících z vládního usnesení ustanovila na svém zasedání dne 7. dubna 1952 Subkomisi pro konzervaci a techniku, a to jako svůj poradní orgán v oblasti preventivní péče a restaurování archivních materiálu a knih uložených v archivech, knihovnách a muzeích.⁹⁰ Úkolem subkomise bylo vyřešit nedostatek materiálu potřebného k technickým a konzervačním pracím v archivech a knihovnách. Tento byl většinou dovážen ze zahraničí. Proto se jednalo o výrobě menšího množství zmíněného materiálu, který se sice nevyplatilo vyrábět průmyslově, ale bylo možné jej vyrábět ve výzkumných ústavech a laboratořích. Oceňovala se bližší spolupráce restaurátorů a techniků s výzkumnými ústavami při řešení a návrhu nových metod.

Subkomise měla zabezpečit spolupráci s Akademií věd a umění, aby pracovní postupy na poli techniky a konzervace byly vědecky rozebrány a přezkoušeny a praktikům potvrzena jejich správnost. Dále měla rozhodovat, jakým způsobem se bude postupovat při konzervování, restaurování a preventivní péči s cílem zabránit trvalému poškození nebo zničení písemností neodbornými zásahy. Přitom bylo nutné mít na zřeteli, že výsledek restaurátorských a konzervačních zásahů se může projevit až po několika letech.

Členové subkomise měli sledovat vývoj a technologické postupy doma i v zahraničí, čerpat zkušenosti od specialistů z těchto oborů. Ne všechny technické a konzervační recepty a postupy však bylo možné u nás použít. Získané poznatky bylo nejprve nutné vyzkoušet, osvojit a aplikovat pro naše klimatické podmínky.

87 Tamtéž, zpráva subkomise pro podnikové archivy Státní archivní správě ze dne 24. února 1954.

88 Tamtéž.

89 Václav Vojtíšek byl mimo jiné významný teoretik v otázkách konzervace, autor mnoha odborných publikací a pojednání. Viz Vojtíšek, Václav: O konzervaci archiválií. Slovánská knihovna 2, č. 1–4, s. 1–17.

90 NA, Archivní registratura – Ústřední archiv Ministerstva vnitra (AR-ÚAMV) 1951–1954, inv. č. 60, zpráva o zasedání subkomise pro restaurování a techniku, kart. 40.

Dílním úkolem subkomise bylo také zajistit plánovanou výchovu a rozmístění speciálních pracovníků pro tento obor v součinnosti se Státní grafickou školou, a to formou pořádání odborných kurzů a výuky na zmíněné škole, ze které by vyškolení pracovníci přecházeli do archivů, knihoven a muzeí.

Zásadním cílem bylo stanovení přesných praktických směrnic a vypracování příručky způsobů práce pro archivní techniku a konzervaci.⁹¹

Z podnětu Ústředního archivu ministerstva vnitra byl ve dnech 8. února – 15. března 1952 pořádán kurz restaurování, první svého druhu v Československu. Jeho účastníci vznesli přání, aby personální složení navrhované subkomise pro archivní techniku a konzervaci bylo sestaveno z jejich středu. Navrženi byli tyto členové:

- Předseda: Ladislav Skřivánek, zástupce Ústředního archivu ministerstva vnitra
  - Členové: Rudolf Pittrmann, zástupce ministerstva školství, věd a umění, Josef Vyskočil, zástupce Národní a univerzitní knihovny v Praze, Jan Biroň, zástupce Krajského archivu Banská Bystrica, Emil Peták, zástupce Východoslovenského muzea Košice, Petr Kubiš, zástupce Krajského archivu Brno, Josef Škrobánek, zástupce Krajského archivu Opava, Rudolf Skopec, zástupce Státní grafické školy v Praze a Dalibor Čuda, zástupce Ústředního archivu ministerstva vnitra.⁹²
- Návrh na složení subkomise byl schválen 7. dubna 1952.

Ke spolupráci se subkomisí byl předsedou Ladislavem Skřivánkem přizván i univerzitní profesor Václav Vojtíšek, který však členství odmítl: „*Děkuji Vám, vele-vážený pane přednosto, za laskavý dopis z 5. dubna t. r., jimž jste mi oznámil, že mně chcete navrhnouti za člena do subkomise pro archivní techniku při státní archivní komisi. Potěšilo mě, že na mne pamatujete a potěšila mně i všechna jiná slova Vašeho dopisu. Avšak prosím, abyste s mým členstvím nepočítali. Rozhodl jsem se, že se budu dosavadních funkcí spíše vzdávat a nové funkce nebudu již přijímat. Je na čase, abych myslil na zintenzivnění prací k dokončení vědeckých úkolů.*“⁹³

Členové subkomise se po dobu své činnosti sešli na dvou celostátních schůzkách. První schůzka se konala 8. září 1952 v Ústředním archivu ministerstva vnitra za účasti přizvaných odborných pracovníků z oblasti vědecké dokumentační fotografie. Jejím účelem bylo prodiskutovat návrh na zřízení Ústředního ústavu fotografie vědecké dokumentace a stručně nastínit hlavní úkoly budoucího ústavu.

O výsledku tříleté činnosti subkomise vypovídá zpráva předložená 3. června 1954 Státní archivní komisi. Ústřední o ústav fotografický se vybudovat nepodařilo.

V kožedělných laboratořích v Otrokovicích se podařilo po tříletém vědeckém zkoumání v oboru výroby usní a pergamenů docílit výroby první kůže pro účely restaurování. Ve spolupráci s výzkumným ústavem textilním v Moravské Třebové

91 NA, AR-ÚAMV 1951–1954, inv. č. 60, sign. 055.1 SAK, návrh na zřízení subkomise pro archivní techniku a konzervaci, kart. 40.

92 Tamtéž.

93 Tamtéž, dopis ze 7. dubna 1952 Václava Vojtíška Ladislavu Skřivánkovi.

se podařilo nahradit dříve dovážené hedvábí ze zahraničí hedvábnou tkaninou.⁹⁴ V chemických laboratořích v Ústí nad Labem bylo vyřešeno složení beturového laku a jeho ředidla. Pro konzervaci papíru a jiných anorganických hmot byla testována základní surovina z řad polyamidů „Ultramid 6“ ve výzkumných laboratořích ve Zlíně. Tuto substanci bylo možno využít jako laku nebo jako fólie.

Spolupráce s Akademií věd a umění nebyla navázána pro nezájem ze strany ministerstva školství. Tuto otázku měla řešit nově ustanovená archivní rada, kde byl člen Akademie věd pro obor konzervace a archivní techniku přizván ke spolupráci.

Bylo přeloženo mnoho cizojazyčných článků a knih z oboru konzervační techniky. Na překladech se podíleli členové subkomise Ladislav Skřivánek, Josef Vyskočil a Rudolf Skopec, který také v roce 1953 vydal příručku o fotografických metodách pod názvem „Fotografická praxe“.

Největším přínosem subkomise byl podíl na otevření čtyřletého oboru restaurování a konzervování na Střední grafické škole v Praze od 1. září 1954, kde v roce 1958 absolvovalo prvních třicet žáků. Řada absolventů tohoto oboru tvořila mnoho let jádro restaurátorských pracovišť. Rudolf Skopec se podílel i na praktické výuce na této škole; vypracoval také učební texty.

Nová organizace archivnictví

Na zasedání Vládní muzejní komise 21. května 1953 informoval Václav Kopecký, náměstek předsedy vlády, že se bude reorganizovat archivnictví a že bude zřízena Státní archivní správa při ministerstvu vnitra. V dalším jednání vysvětlil hlavní zásady nové organizace archivnictví v Československu. Úkolem ministerstva vnitra bylo rozeslat tento návrh všem členům vlády k připomínkám. Připomínky měly být sděleny ministerstvu ve velice krátké době, a to do 31. května 1953.

Velmi důležitá byla porada, která se konala 1. července 1953 v Úřadu předsednictva vlády a týkala se nové organizace našeho archivnictví. Zúčastnili se jí náměstci předsedy vlády Zdeněk Fierlinger a Václav Kopecký a zástupci ministerstva vnitra Zdeněk Šamberger a Jindřich Spurný. Za Kancelář prezidenta republiky Jan Pachta, za Karlovu univerzitu Václav Husa, za ministerstvo vysokých škol Richard Pitterman, za Zemědělskou akademii věd Klečka a Novotný, za ministerstvo zemědělství Emanuel Janoušek a Jaroslav Škarda, za Historický ústav Československé akademie věd Josef Macek, za ministerstvo školství a osvěty Tuček a Václav Pubal a za Úřad předsednictva vlády dr. J. Krásný a Pejšová.⁹⁵

Zde se posoudily návrhy Státní archivní komise na další uspořádání archivnictví. Předmětem jednání nebyly však jen obecné zásady nové organizace, ale na pořad přišly i námitky uplatňované ministerstvem zemědělství a Československou

94 Hedvábná tkanina se nazývala schifon, krepelina, vyráběla se z pravého hedvábí nebo ze silonového vlákna.

95 NA, MVII-SAK, sign. 041.4 arch., zápis z porady o nové organizace archivnictví ze dne 1. července 1953, kart. 3.

zemědělskou akademií věd proti začlenění zemědělsko-lesnických archivů do organizační sítě státních archivů.

Porada skončila s těmito závěry:

V návrhu osnovy zůstaly formulace o Ústředním zemědělsko-lesnickém archivu v původním znění. V důvodové zprávě v dohodě s ministerstvem zemědělství mělo být přesněji formulováno specifikum zemědělsko-lesnické složky tak, aby bylo zajištěno řádně vědecké bádání, při Zemědělské akademii věd se mělo zřídit menší historické oddělení, které by v dohodě s Historickým ústavem Československé akademie věd řídilo historické bádání v oblasti dějin zemědělství a lesnictví, ministerstvo vnitra mělo zajistit, aby v archivní správě byl zástupce ministerstva zemědělství resp. složky zemědělsko-lesnické. Ministerstvo zemědělství mělo přezkoumat své zastoupení ve Státní archivní komisi. Ministerstvo vnitra mělo přezkoumat s ministerstvem školství námět na zřízení „Národní archivní klenotnice“, která by mohla být součástí ústředního archivu a popřípadě mít své pobočky v Brně a Bratislavě. Do této klenotnice se měl uložit nejvýznamnější archivní materiál, v záležitosti personální a zvýšení finančních nákladů mělo ministerstvo vnitra projednat se Státním úřadem plánovacím a ministerstvem financí, ministerstvo vnitra bylo pověřeno vypracovat na základě návrhu o nové organizaci archivnictví ze dne 21. května 1953 návrh nového vládního usnesení s přihlédnutím na domluvené změny z této porady a vypracovaný návrh zaslat k připomínkovému řízení.⁹⁶

Zajímavé bylo, že ministerstvo školství už v této době nekladlo nové organizaci žádný podstatný odpor, neboť po zřízení Československé akademie věd pominuly jeho hlavní argumenty požadující působnost na archivy z titulu řízení vědy.⁹⁷ Pro případ, že by archivnictví bylo vyčleněno z působnosti ministerstva vnitra a převedeno do působnosti jiného rezortu, bylo upozorněno na předpoklady a zásady, za kterých by se toto vyčlenění a přidělení muselo provést:

Prosazovat vládní usnesení o nové organizaci archivnictví tak, aby archivnictví přešlo do působnosti jiného rezortu v ucelené organizační struktuře.

Státní (hlavní) archivní správu přičlenit k příslušnému rezortu ve formě hlavní správy se všemi náležitostmi, to znamená, že by byla začleněná přímo do působnosti ministra, nikoliv však k jinému odboru nebo oddělení. S odůvodněním, že archivní správa a její archivy budou mít působnost v podstatě daleko přerůstající příslušný rezort, vzhledem ke skartačním úkolům a dohledu na spisovny a registry jiných rezortů a úřadů.

Ministerstvo vnitra by vybavilo zejména Státní archivní správu potřebnými plánovanými silami a potřebným nábytkem a zařízením.⁹⁸

Podle jednání s Úřadem předsednictva vlády, které bylo vedeno od jara 1953 a také ve smyslu pokynu ze dne 1. července 1953, bylo ministerstvu vnitra uloženo,

---

96 Tamtéž.

97 Šamberger, Z.: Studie, s. 134.

98 NA, MV II-SAK, sign. 041.4, informace o začlenění archivnictví ze dne 18. září 1953.

aby předložilo vládě ke schválení návrh nové organizace československého archivnictví. Předložený návrh osnovy řešil dosud roztržštěný organizační stav ve správě a činnosti archivů u nás prosazováním zásady jednotné organizace a jednotného ideového a odborného řízení archivů. Vzorem pro vypracování předkládaného návrhu bylo organizační a ideové řízení archivů v Sovětském svazu.

Námítky, které vzneslo ministerstvo zemědělství a lesů vůči návrhu, byly vyjasněny na výše uvedené poradě dne 1. července 1953. O návrhu byl podrobně informován náměstek předsedy vlády Václav Kopecký, který přislíbil přijetí tohoto návrhu všestranně podporovat.⁹⁹

V průběhu července a srpna 1953 byl zpracován konečný návrh usnesení a 11. září 1953 byl předložen vládě ke schválení. Vzápětí však ke dni 15. září došlo k reorganizaci vlády i ministerstev a dosavadní administrativní rezort ministerstva vnitra byl zařazen do působnosti ministerstva národní bezpečnosti, i když pod názvem ministerstvo vnitra.¹⁰⁰

Celková koncepce nové archivní organizace navázala na vládní usnesení z 9. ledna 1951. Zdůrazněn byl právní nárok na disponování archivním materiálem, který byl pod ochranou státu. Archivní materiály uložené na území Československa tvořily státní archivní fond. Vedle typických písemností jej tvořily také: fotografie, filmy a zvukové záznamy. Do státního archivního fondu byly zahrnuty také archivy podnikové a církevní. Soukromé archivy byly též evidovány a vykupovány v zájmu zahrnutí do státního archivního fondu. Pro tento účel měl být vytvořen zvláštní finanční fond. Důležitost byla kladena na prohlášení o nezczitelnosti a všestranném využití archivních dokumentů státního archivního fondu.¹⁰¹

Zásadním cílem bylo zřídit Státní archivní správu, která by zaštiťovala všechny záležitosti týkající se péče o státní archivní fond a jeho organizační rozčlenění. Na Slovensku měla obdobně fungovat Slovenská archivní správa. Stanovila se zásada dvojí podřízenosti Státní archivní správy. Jednak ministerstvu vnitra a jeho prostřednictvím vládě (jako ústavnímu činiteli), a taktéž Státní archivní komisi, která by byla výkonným orgánem zejména po odborné a vědecké stránce. Státní archivní komise se měla přeskupit tak, aby fungovala jako plně kvalifikovaný a vědecký archivní orgán.¹⁰²

Měla být přetvořena dosavadní síť archivu. Z Ústředního archivu ministerstva vnitra měl připojením bývalého Archivu země České vzniknout Státní ústřední archiv. Ústřední zemědělsko-lesnický archiv měl být začleněn do jednotné archivní organizace ve zvláštní formě. Z důvodů politických i odborných nebylo žádoucí, aby tyto archivy byly samostatné. Pôdohospodársky archiv se měl začlenit do Slovenského ústředního archivu a jeho pobočky v krajích do systému krajských archivů.

99 Tamtéž, informace o archivnictví v Československu.

100 Tamtéž.

101 Šamberger, Z.: Studie, s. 132.

102 Tamtéž., s. 133.

Krajské archivy měly být podřízeny přímo Státní archivní správě, aby byla zajištěna jejich vyšší odborná úroveň. Uvažovalo se také o přiřazení městských archivů v krajských městech ke státním archivům jako jejich pobočky.¹⁰³

Zvláštní postavení měl mít archiv Kanceláře prezidenta republiky, ministerstev národní obrany a bezpečnosti i archiv Ústavu dějin KSČ. Usnesení týkající se nové organizace archivnictví bylo podkladem pro vytvoření vládního nařízení o archivnictví č. 29/1954 Sb.

Vládní nařízení č. 29/1954 Sb., o archivnictví

Na zasedání Státní archivní komise dne 11. ledna 1954 byl projednán návrh vládního nařízení o archivnictví a bylo doporučeno jej schválit v plném znění. Na činnost Státní archivní komise navázala k 1. listopadu 1953 nově zřízená archivní správa ministerstva vnitra, která poté řídila poslední fáze archivní reformy.

Vlastní vládní nařízení bylo vyhlášeno 7. května 1954 s účinností ode dne vyhlášení a následně vydáno ve Sbírce zákonů jako č. 29/1954 Sb., o archivnictví. Vydání tohoto nařízení bylo zásadním mezníkem ve vývoji archivnictví v Československu. Jednalo se vůbec o první právní úpravu dané oblasti. Důvodová zpráva obsahovala řadu důležitých bodů, jako např.:

Archivy byly charakterizovány jako vědecko-výzkumné ústavy, které měly sloužit politickým, vědeckým, kulturně-osvětovým a hospodářským potřebám českého a slovenského lidu. Měla být odstraněna nejednotnost v jejich řízení a vybudována jednotná archivní organizace.

Vytvořením jednotného státního archivního fondu byl zdůrazněn zájem státu o archivní materiál. Do tohoto fondu patřily všechny písemnosti a dokumenty státních orgánů, jejich ústavů a zařízení, socialistických právnických osob, národních a jiných podniků, které spravovaly národní majetek a taktéž jejich předchůdců. Jednotný státní archivní fond byl podle svého významu ukládán v příslušných archívech. Státní archivní fond se stal výhradním a nezczitelným vlastnictvím státu, který přebíral péči o jeho ochranu a využití.

Vytvořena byla nová organizace státních archivů, které měly sloužit k obohacování a rozvíjení vědy, kultury a výzkumu. Ostatní archivy sloužily zejména potřebám orgánů, u nichž byly zřízeny. Na základě studia archivních materiálů měly poskytovat informace státním úřadům, historickým ústavům i širokým vrstvám obyvательства.

Působnost ministerstva vnitra v oboru archivnictví se rozšířila. Příslušelo mu rozhodování o organizaci archivnictví a přímé řízení činnosti státních archivů. Ministerstvo vnitra současně vykonávalo dohled nad činností ostatních archivů a vydávalo pokyny pro vedení archivních prací, kontrolovalo stav a úschovu archivního materiálu, dbalo na správné provádění skartačních prací.

---

103 Šamberger, Z.: Studie, s. 133.

Na základě vládního nařízení byla zřízena vědecká archivní rada složená z významných českých a slovenských vědeckých, výzkumných i archivních pracovníků. Členy rady jmenoval ministr vnitra. Rada měla celostátní působnost a po jejím ustanovení zanikla Státní archivní komise.

Vládní nařízení se nezabývalo podrobnou organizací a jednotlivými úkoly archivní správy. Ty byly upraveny v prováděcím předpise.

Ministr vnitra byl zmocněn stanovovat výjimky pro archivy zvláštního významu (Úřad předsednictva vlády, Státní úřad plánovací, Archiv ústavu dějin KSČ, Ministerstva zahraničních věcí apod.). Vojenský archiv byl nadále spravován vojenskou správou s ohledem na povahu archivního materiálu, který však byl součástí jednotného státního archivního fondu.¹⁰⁴

Závěr

Společenské, ekonomické a strukturální změny v letech 1945–1948 ovlivnily i archivnictví a jeho charakter a zároveň urychlily provedení organizačních změn. Znárodněním průmyslu a postupným odstraněním soukromého podnikání se veřejné péče dostalo velkému množství archivů, které dříve měly charakter archivů soukromých. Dověšením pozemkové reformy byla do státní péče převzata i řada fondů velkostatků bývalé pozemkové šlechty. Odstraněním dvoukolejnosti státní správy a samosprávy došlo k tomu, že i archivy samosprávných úřadů a orgánů mohly přejít do stále archivní péče. Dá se tedy říci, že „poúnorový“ vývoj, pomíne-li určitou tendenčností, měl na archivnictví a jeho organizaci pozitivní vliv.

Dalším faktorem, který značně ovlivnil organizaci československého archivnictví, bylo zrušení zemí a zřízení krajů v roce 1949. Byly tak vytvořeny podmínky pro realizaci archivní péče podle jednotlivých oblastí. V nově vzniklých krajích se postupně začaly budovat krajské archivy. Problémem, který musel být v této souvislosti vyřešen a který znamenal opět rozpoutání sporu mezi ministerstvy vnitra a školství, byl statut bývalých zemských archivů v Opavě, Brně a Praze. Nakonec byly z těchto archivů vytvořeny krajské archivy a Archiv země České se v roce 1954 stal součástí nově zřízeného Státního ústředního archivu. Ještě horší situace byla na Slovensku, kde neexistoval žádný ústřední archiv, který by zaštiťoval archivní péči.

S ohledem na neshody mezi výše uvedenými ministerstvy, které komplikovaly koncipování archivní legislativy, vznikl kolektivní orgán, který potřebné podmínky pro vznik zákonů utvářel. Tímto orgánem byla Státní archivní komise a Slovenská archivní komise. Ty vznikly na základě vládního usnesení ze dne 25. ledna 1950. Podle uvedeného usnesení měla být Státní archivní komise nadresortním orgánem s omezenou dobou činnosti. Musím upozornit na zajímavost, kdy i přesto, že komise byla považována za nadresortní orgán, jejím mluvčím ve vládě byl ministr vnit-

¹⁰⁴ NA, MV II-SAK, sign. 041.4, organizace archivu archivní služby, kart. 1.

ra. Klíčovým úkolem pro nově vzniklou komisi bylo zajištění jednotné organizace a plánovitého řízení archivnictví.

Kromě legislativní činnosti řešila archivní komise rovněž finanční, prostorové a technické podněty a personální obsazení jednotlivých archivů. Z organizačního hlediska byl velmi dobrý krok Státní a Slovenské archivní komise vedoucí ke zřízení Slovenského ústředního archivu se sídlem v Bratislavě. Návrh na zřízení byl schválen usnesením Sboru povereníkov dne 20. května 1952.

Důležitou roli v systému práce Státní archivní komise sehrály jednotlivé subkomise: ediční subkomise, skartační subkomise, subkomise pro podnikové a průmyslové archivy a subkomise pro restaurování a archivní techniku.

Činnost ediční subkomise byla zaměřena zejména na otázky související s vydavatelským archivním plánem a publikacemi vydávaných archivy. Jejím prostřednictvím měla být udržována odborná úroveň archivních edic a publikací. Konkrétními výsledky práce subkomise bylo vydání základních pravidel pro katalogizaci a inventarizaci, schválení terminologického slovníku a schválení studijního řádu pro československé archivy. Při ediční subkomisi byla ustavena redakční rada pro vydávání Archivního časopisu a Sborníku archivních prací.

Z podnětu Státní archivní komise byli u jednotlivých rezortních ministerstev jmenováni referenti pro průmyslové a podnikové archivy, kteří poté pracovali v podnikové subkomisi. Ta mimo jiné vydala jednotné směrnice pro podnikové archivy, které se staly vzorem pro jednotlivé rezortní podnikové archivy.

Subkomise pro skartaci vytvořila jednotné směrnice pro vyřazování písemností, které byly provedené vyhláškou č. 62/1953 Úř. l. ze dne 6. ledna 1953. Činnost této subkomise byla velice důležitá s ohledem na tehdejší úkoly spojené se skartacemi archivního a spisového materiálu.

Nejvýznamnějším počinem subkomise pro konzervaci a archivní techniku bylo zřízení konzervátorské třídy na Střední průmyslové škole grafické v Praze.

Na činnost Státní archivní komise navázala archivní správa, která byla zřízena k 1. listopadu 1953 a Slovenská archivní komise v Bratislavě. Řídila poslední fáze nové koncepce organizace archivnictví. V této koncepci se s další existencí Státní archivní komise nepočítalo. Mluvilo se pouze o zřízení vědecké archivní rady jako poradního orgánu. Pozoruhodné bylo, že ministerstvo školství již v této době nekladlo proti nové organizaci archivnictví žádný odpor. Problémy byly pouze přičleněním Ústředního zemědělsko-lesnického archivu ke Státnímu ústřednímu archivu v Praze, k němuž nakonec došlo až od 1. ledna 1956.

Podle vládního nařízení č. 29/1954 Sb., o archivnictví ze dne 7. května 1954 bylo archivnictví přiřčeno do kompetence ministerstva vnitra, byla odstraněna nejednotnost v řízení a vybudována jednotná archivní organizace. Vytvořením jednotného státního archivního fondu byl zdůrazněn zájem státu o archivní materiál a vytvořena nová organizace státních archivů.

Příloha

Tabulka č. 1: Přehled jednotlivých podnikových archivů v krajích ČSR v roce 1952

	Ministerstvo paliv a energetiky	Ministerstvo těžkého strojírenství	Ministerstvo chemického průmyslu	Ministerstvo lehkého průmyslu	Celkový součet
Kraj Praha	7	35	47	11	100
Kraj Budějovický	2	3	3	7	15
Kraj Plzeňský	2	3	7	1	13
Kraj Karlovarský	1	1	2	11	15
Kraj Ústecký	2	9	15	13	39
Kraj Liberecký	1	11	9	26	47
Kraj Hradecký	1	6	9	17	33
Kraj Pardubický	6	0	6	5	17
Kraj Brněnský	4	14	7	10	35
Kraj Olomoucký	1	4	7	7	19
Kraj Gottwaldovský	1	7	9	5	22
Kraj Ostravský	3	9	12	5	29
Kraj Jihlavský	0	2	5	8	19
Slovensko	2	15	22	2	42
Celkem	33	119	160	128	445

Tabulka č. 2: Personální obsazení a finanční náklady na provoz a mzdy archivů v oboru ministerstva v roce 1953

	Personální obsazení	Náklady na mzdu (Kčs)	Věcné náklady archivu (Kčs)	Celková částka (Kčs)
ÚAMV	68	4 807 000	2 300 000	7 107 000
ÚNV Praha	16	1 028 000	1 342 000	2 370 000
KNV Praha	6	389 000	770 000	1 159 000
KNV České Budějovice	5	250 000	500 000	750 000
KNV Plzeň	5	200 000	470 000	670 000
KNV Karlovy Vary	4	412 000	575 200	987 200
KNV Ústí nad Labem	6	487 000	497 700	984 700
KNV Liberec	5	256 520	220 000	476 520
KNV Hradec Králové	5	275 000	203 000	478 000
KNV Pardubice	5	190 520	319 524	510 044
KNV Jihlava	3	194 000	319 245	513 245
KNV Brno	16	1 713 000	500 000	2 213 000
KNV Olomouc	6	450 000	1 177 000	1 627 000
KNV Gottwalov	5	536 000	275 000	811 000
KNV Ostrava	16	1 430 000	275 000	2 002 000

Staatliche Archivkommission in den Jahren 1951–1954

Nach 1945 hat tschechoslowakisches Archivwesen viele wichtige Probleme gelöst. Manche von denen, vor allem die Kompetenzstrittigkeiten zwischen einzelnen Ministerien und Mangel an eigene Legislative, wurden schon aus der Zwischenkriegszeit geerbt. Weitere Probleme haben mit der Tatsache zusammengehungen, dass die Archive mit der neuen Realität vergleichen mussten. Es ging vor allem um permanenten Raummangel und massiven Übernahmen von neuen Beständen (nach Auflösung von Behörden, Konfiskationen, zweite Bodenreform, Enteignung von kirchlichen Güter usw.). Es war markant, dass nötig ist, ein neues Zentralorgan für die Leitung des Archivwesens einzurichten. Nach verschiedenen Beratungen wurde zu solcher Plattform durch Regierungserlass von 25. Januar 1950 die Staatliche Archivkommission gegründet. Obwohl sie durch Vertreter von verschiedenen Institutionen besetzt wurde, wurde von Vertretern des Innenministeriums beherrscht (zum Vorsitzenden der Kommission wurde der Vizeminister Gríša Spurný ernannt). Hauptaufgabe der Kommission war die Vorbereitung einer legislativen Norm zur Regelung des Archivwesens im tschechoslowakischem Staate. Diese Norm war dann die Regierungsverordnung über Archivwesen Nr. 29/1954. Aufgrund dieser Verordnung wurde dann die Kommission zu Archivverwaltung transformiert, schon ganz fest in Struktur des Innenministeriums eingegliedert. Weitere Arbeit der Staatlichen Archivkommission hat in Arbeit von Subkommissionen (Editions-, Skartierung-, Wirtschaftsarchivs- und Archivtechnikkommission) beruht.

State Archival Committee in the years 1951–1954

After 1945, the Czechoslovak archival system dealt with a range of serious problems. Some of them, especially competency disputes of ministerial departments and legislative deficiency were inherited from the inter-war era. Other problems were related to the fact that the archives had to deal with insufficient spaces, a massive influx of documents (closing of institutions, end of Land Administrations, confiscations and the second land reform, seizure of church property etc.). It became obvious that a new central organ for managing the structure of archives would be necessary. After numerous deliberations and disputes, the State Archival Committee was established based on governmental decree from January 25, 1950. Although representatives from different government branches were appointed to the committee, it was dominated by the delegates of the Ministry of Interior; its chairman was Gríša Spurný, the deputy of the Interior Minister. The main task for the committee was to prepare legal regulations on archives structure in the Czechoslovak state, which was issued in 1954 as a governmental decree No. 29/1954 Coll. Based on this, the committee was transformed into the Archives Administration of the Interior Ministry, firmly incorporated in the organisation of this government branch. Other duties of the State Archival Committee consisted in activities of various expert subcommittees (editorial, shredding, for company and business archives, for archival procedures and conservation).